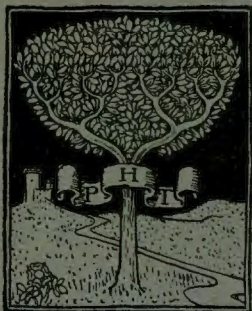

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

1900

UTGIFVEN

AF

SVENSKA AUTOGRAF SÄLLSKAPET

GENOM

F. U. WRANGEL

SÄLLSKAPETS SEKRETERARE

ÅRG. II

HÄFT. I

INNEHÅLL.

Rättegången om Anna Bogas arvegodts af W. PLANTING-GYLLENBÅGA	sid.	1.
Stockholms öfverståhållare (med 3 porträtt) af N. v. D. »		12.
Fruarna Schröderheim och Schröder (med 5 porträtt) af L. L. . . . . »		23.
Äktenskapskontraktet mellan Johan Banér och Johanna af Baden, meddel. af ELLEN WESTER . . . . . »		26.
Den tyska grenen af adl. ätten Sodenstierna . . . . . »		31.
Riksvapnet å Riksdagshuset af G. W. G. . . . . »		36.
Genealogisk och Biografisk litteratur af V.—N och —a— »		39.
Genmäle af A. ANJOU . . . . . »		49.
Smärre biografiska meddelanden af W., C. B—M och HANSEN . . . . . »		52.
Frågor och Svar . . . . . »		55.
Svenska Autografsällskapet 1900 . . . . . »		56.

Rättegången om Anna Bogas arfvegods.

Af Wilhelm Planting-Gyllenbåga.

I början af 1600-talet förde Joen Planting ¹⁾ till Hindrabööl i Finland en långvarig rättegång med Arvid Hansson (Stålar) till Willias. Den gällde Plantings hustrus arfvegods, hvilka Arvid Hanssons fader Hans Johansson (Stålar) till Drägsby, g. m. Elin Fleming, och sedermera Arvid sjelf i egenskap af förmyndare slagit under sig i Plantings hustrus omyndiga år.

Joen Planting var nämligen gift med Anna Johansdotter (Boga), hvilken var nära befryndad med flera af den tidens mäktigaste och rikaste finska ätter, såsom Balk, Matts Gunnarssons (en båge), Fleming, Ram el. Gripsfot, Stålar, Ryting, Salomon Jönssons (tre liggande bågar) m. fl.

Genom i denna rättegång inlemnade aktstycken och vittnesbref hafva nya upplysningar ²⁾ vunnits om släktskapsförhållandena mellan en del medlemmar af ofvan nämnda ätter, och vi gå här att i korthet lemna en öfverblick af desamma liksom ock af sjelfva rättegången.

Redan under 1300-talet var ätten Balk en mäktig och rik frälseätt i Finland. Af dess medlemmar känner man bland andra Henrik Balk, som omkr. 1480 tillsammans med en syster egde och bebodde Kimokallio i Wemo socken. Troligen öfvergick Kimokallio från dem till deras broder Måns Balk, hvilken 1528 får »frihet och frelse» på bl. a. gårdar Harön i Bro socken i Up-

¹⁾ Son till den i slutet af 1500-talet från Prag till Sverige inflyttade Joen Planting d. ä., hvilken omkr. 1610 blef ryttmästare (öfverste) för en fana Uplands ryttare och var gift med Martha von Maijdel från Mecklenburg.

²⁾ Dessa hafva äfven sammanställts med den kändedom om nämnda ätter, som erhållits genom en annan rättegång, hvilken Planting förde med sedermera vice amiralen Klas Klason Ugglå till Haga om några andra finska gods.

land och Lamborgs ö i Saltviks socken på Åland, »så länge han kan rida färdug på marken med j godh hest och harnisk».

Med största sannolikhet var han den Måns Nilsson, hvilken gifte sig med Brita Johansdotter (Fleming), dotter af riksrådet Johan Henriksson (Fleming) till Torlax med hans första hustru Märtha Djekne, och hvilken då i morgongåfva gaf henne godsens Kimokallio och Ranioki, det senare uti Wirmo socken. De hade en dotter Hebbla Månsdotter (Balk), hvilken blef gift med Matts Gunnarsson (en båge)¹⁾, som fick sköldemärke 1581 ^{21/6} (»een förgylt handboge uti ith rödt fieldh»).

Brita Johansdotter gifte emellertid, efter Måns Nilssons död, om sig med Torsten Salmonsson (Ram el. Gripsfot), ²⁾ hvilken var en af konung Gustaf I:s i Finland mest använde män. Med honom hade hon sönerna Måns ³⁾, Lasse ⁴⁾ och Ivar ⁵⁾ samt döttrarna Agneta ⁶⁾, Märtha ⁷⁾ och Margareta ⁸⁾. Förhållandet mellan modern och barnen i båda giftena tyckes i allmänhet ej hafva varit det bästa med undantag dock för dottern Agneta. Hon fick också 1566 ^{25/7} ett gåfvobref från modern, i hvilket denna bl. a. säger: »efther thet nogre vthaf mine barn icke hafue waredt migh hörighe och lydige och icke heller bewijst migh then hörsamhet och kärlec, som lydige barnn egna och plichtige Ähre sine kere föräldrar, haffwer iag fördenskuld för gått anseedt, Bevilged och samtyckt, som iag her med bevilliger, Samtycker och Stadfester thenne min Elskelige kere dotter Agneta Torstens Dotter, som migh altijd Elsked, hörigh och lydick waredt haffwer, the godtz, som migh vdi Morghon gåffwer gifne ähre på rätten hinder dagh aff minn förste Mann S. Måns Nilsson», nemligen just de båda förut omnämnda godsens Ranioki och Kimokallio.

Agneta Torstensdotter var gift med Johan Olofsson och hade med honom två söner: Johan Jonsson ⁹⁾ Boga (två bågar)

¹⁾ Hade äfven Harön i Bro socken i Upland i förlänning.

²⁾ Befallningsman på Castelholm och Åland 1547.

³⁾ Fogat öfver Gripsholms gård och Öknebo härad.

⁴⁾ Öfverste-Befallningsman öfver Kexholms län 1589. Häradshöfding i Hattula härad 1594.

⁵⁾ Väpnare, trossmästare på norska landttåget 1564.

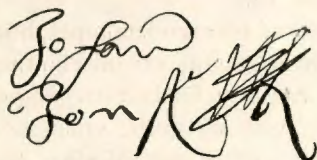
⁶⁾ G. m. Johan Olofsson.

⁷⁾ G. m. fogden Ragvald Halvarsson till Kulo.

⁸⁾ G. m. Pehr Eriksson (Fleming).

⁹⁾ Knekthöfvidsman. »Vhar på togh emoot Ryssen». Han klagade 1578 ^{20/8} tillika med sin kusins Elin Persdotters (Fleming) man, dåvarande »scholemestaren i Åbo», sedermera Biskopen i Reval Christian Michelsson (Agricola) hos konungen öfver, att hans morbroder Lasse Torstensson till Brötorp ville tillvälla sig alla godsens efter sin aflidne broder Måns Torstensson till Haga. För att få vara i oqvald besittning af godsens, testamenterade då Lasse Torstensson dem till Konung

till Suckis, hvilken fick sköldemärke 1584, och Salomon Jönsson ²) (tre liggande bågar) till Jackarby, hvilken fick sköldemärke 1594 ^{22/7}. Johan Jonsson gifte sig med Hebbla Johansdotter (Stålarms), dotter af ryttmästaren (öfversten) Johan Olofsson (Stålarms) till Drägsby med Ragnhild Persdotter (Ollon) till Pepot.

Johan Jonssons namnteckning och hans och hans hustrus sigill från en handling i Riksarkivet daterad Kankas den 18. maj 1586.

Han blef emellertid omkr. 1589 »slagen aff een hoop Skelmar» efterlemnande hustru och trenne minderåriga barn, nemligen Erik, Anna och Cecilia.

Agneta Torstensdotter torde hafva aflidit i slutet af 1580-talet. Hennes broder Lasse Torstensson till Brötorp hade alltid varit föga välvilligt stämd emot sina systrar. Vid brodern Måns' död hade han, såsom redan är omnämndt i not 9 sid. 2, tillsammans med Ivar »annammat» alla dennes gods. För att emellertid ej göra systrarne eller deras barn fullständigt orätt, afstod han dock till dem några af desamma. Så t. ex. fick Johan Jonssons (Boga) enka, Hebbla, 1591 Tursumpere uti Wirmo socken och Sittelax uti Saugo socken.

I början af 1590-talet egde sålunda Hebbla Johansdotter (Boga) Suckis (efter mannen), Ranioki och Kimokallio (efter mannens moder Agneta Torstensdotter); samt Tursumpere och Sittelax (genom gifva af Lasse Torstensson). Dessutom tyckes hon senare hafva ärft Torlax efter Ivar Torstensson, att döma af ett vittnesbref af 1616 ^{24/8} af dåmera aflidne Lasse Torstenssons enka Elin Eriksdotter (Stålarms), hvilken i detsamma talar om »Salig hustru Hebbela till Tårrelax».

Förmyndare för hennes omyndiga barn blef först hennes bror ståthållaren och slottslofven på Kexholms slott Erik Jo-

Johan III. Denne ville emellertid ej mottaga gifvan, hvilket framgår af ett bref från honom till Johan Jonsson af s. å.

1584 den 4. maj tillsade Konung Johan III Johan Jonsson frälse och gaf honom då hans moders (Agneta Torstensdotters) gods under adelig frihet samt utfärdade några veckor derefter för honom sköldebref.

²) Fogde i Borgå län 1604, slottslofven på Viborg 1613, var 1614 befälhafvare för en här i Finland, † omkr. 1619.

hansson (Stålarms) till Perno, gift med Sara Thomasdotter (Ryting) af Gesterbyslågten. Han dog emellertid redan 1594, och då öfvertog brodern Johan (Hans) Johansson (Stålarms), gift med Elin Persdotter (Fleming), förmynderskapet och annammade dervid »alla de Brevven» af broderns enka »fru Saara till Perno», »som lydde Erich Johansänn¹⁾ sampt hans Syskenne till».

Med Hans Johanssons öfvertagande af förmynderskapet började en rad af orätrådiga handlingar, hvarigenom, såsom Planting i en inlaga under den sedermera med Stålarms förda rättegången säger, hans hustru »icke allenast hafver mist sin godz, vthan och alle lösörer, hvadh som effter bådhe Fadher och Modher fallit är».

Detta bestyrkes för öfrigt ytterligare genom ett bref²⁾ från Salomon Jönsson (3 liggande bågar) till brorsonen Erik Johansson³⁾ (Boga), i hvilket det bl. a. heter: »huru såsom han, S. Hans Johansson hafver stått Målsmansdöme före, Steller [iagh] till den högste gudh i himmellen».

Från 1594 drog sålunda Hans Johansson t. ex. sjelf räntan af Tursumpere och Ranioki. — Men ej ens med hans i början af 1600-talet timade död blef det ett slut på det onda. Sonen Arvid Hansson var vid faderns fränfalle ännu omyndig, hvarför mågen Karl Persson (Svinhufvud)⁴⁾ öfvertog förvaltningen af det Bogaska arfvet. Han tillvällade sig då Torlax och Ranioki.

När sedan Arvid Hansson sjelf blef myndig och fick hand om de gods, som voro kvar, trädde äfven han i sina företrädares fotspår. Så pantsatte han bland annat Tursumpere till Henrik Fleming⁵⁾.

Under det att sålunda anförvandterna till de Bogaska barnen höllo på att fullständigt försringra deras arvegods, hade emellertid Hebbla Boga flyttat öfver till Sverige och ingått nytt äkten-

¹⁾ Boga.

²⁾ Af 1614^{11/2}.

³⁾ Knekthöfvidsman. 1607^{10/9} uppdrogs åt honom och Reinhultt Johansson befällningen »utöfwer Westersiöforderne.» S. å. ^{11/9} fick han fullmakt att sätta gränsskilnaden »allt ifrå westerhafwett och op till Åmunnen i Enarstråk», och skulle han »icke tilstådia Rydzen att taga skatt lengre än thill then åå, som löper uthj Enarstråk». Kallas i k. br. af 1610^{10/11} »Befallningsman utöfver Torneå och Kemi Lappmarker»; fick enligt den ryktbare krigsöfversten Arvid Erikssons (Stålarms) vittnesbref svenskt sköldemärke i Åbo och tyskt i Narva; var 1613 »med schwår siukdom beladh» och »bleff dödh i Narfven» sannolikt omkr. 1617, vid hvilken tid systern Cecilia Boga äfven torde hafva afidit. — Gift, men med hvem är ej känt. Det var troligen hans dotter, som kallas Sofia Boga och som blef gift med Gustaf Olofsson (Stjernkors) till Sjuholm.

⁴⁾ Af ätten Svinhufvud till Qualstad och gift med Stålarms hustrus dotter i örsta giftet Brita Christiansdotter (Agricola). † 1634 såsom Assessor i Åbo Hofrätt.

⁵⁾ Ryttmästare, öfverste, sedermera vice amiral, riksråd och landtmarskalk.

skap med Lars Jonsson¹⁾ i Enögla i Wårfrukyrka socken vid Enköping. Sannolikt hade hennes dotter Anna då följt med henne till Sverige och det var väl i Lars Jonssons hus, som den i 1599 års förteckning öfver Nils Germundssons ryttare redan omnämnde Joen Planting »ryttare medh 3 hester» gjorde hennes bekantskap och vann hennes hjerta och hand. De gifte sig 1602 och flyttade då öfver till Finland, der Joen nu köpte Hindrabööl i Pyttis socken.

Anna Bogas²⁾ arfvegods voro dock fortfarande borta. Med kraft och energi började nu Joen hålla räfst med de trolösa förmyndarne. Detta var emellertid ingen lätt sak. Redan samma år som han gifte sig, stämde han Arvid Hansson att i Åbo stå till rätta för sina handlingar. Arvid var likväl då med hären »i fiendeland» och höll sig sedan en tid sorgfälligt undan, hvarför resultatet af det hela endast blef, att Joen »kundhe intet få honom fram».

Joens gaf emellertid därför icke vika. När han för tillfället ej kunde komma åt Arvid Hansson, så upptog han striden med dennes svåger Karl Persson (Svinhufvud) och förde dervid äfven sin egen svågers, den sjuklige Erik Johanssons (Boga), talan. Han utverkade sålunda ett bref af Konung Gustaf II Adolf, af 1613^{3/12} dateradt »Wässby gårdh», i hvilket ståthållaren på Åbo slott, Herr Johan Pontusson De la Gardie anbefalles låta ransaka angående godsens och »inrymma» Joen Planting hans rätt. Med det samma for han sedan öfver till Åbo. Om hvad som der tilldrog sig skrifver³⁾ underståthållaren på Åbo slott Hans Ragvaldsson (Ram) till Pänäs⁴⁾: »Att denn tiidh Joenn Plantingh, samt hans Swåger Erich Johanssonn, komme medh twenne H:s K. M:tz

¹⁾ Hvilken slägt han tillhörde är obekant. Dock nämnes han såsom egare af frälsegods. Med honom hade hon sonen Johan Larsson, hvilken dock afled redan 1616, då Joen Planting efter honom ärfde: »Thw godz på sin hustrus anpartt frítt och oklandratt att niuta och beholla thill Ewårderlige egher».

²⁾ Namnet Boga är, i likhet med hvad som är fallet hos flertalet af våra medeltidsätter, taget efter vapnet. Bogaätten utgick på svärdssidan med Anna Bogas broders Erik Johanssons (Boga) omkr. 1617 timade död. Då sedermera hennes man Joen Planting d. y. 1637^{24/6} upphöjdes i svenskt adelstånd med namnet Planting upptog han *Bogavapnet*, »twå spente förgjillte Phlitzbogor med sine försilfrade pijler, vthj en med röd och guul färger fördeelt skiöldh, hafvandes emillan sigh en försölfradh pijl». Å det på riddarhuset befintliga vapnet är dock skölden helt röd, hvilket är oriktigt enligt adelsbrevet för Joen Planting. Hans barn upptogo äfven *möderne namnet* (Boga), hvilket dock enligt tidens sed förändrades till Gyllenboga. De skrefvo sig sålunda Planting-Gyllenboga. Ättemedlemmarna kallade sig dock under 16- och 1700-talen fortfarande Planting.

³⁾ I ett vittnesbref dateradt Stockholm 1619^{21/6}.

⁴⁾ Son till den i not 7 å sid. 2 omnämnde fogden Ragvald Halvarsson till Kulo med Märtha Torstensdotter (Ram el. Gripsfot), och adlad 1619^{22/7} med behållande af modernevapnet och med namnet Ram el. Örneram.

bréf, till denn Edhele och wälbördige Herre, Her Jahann Ponthusson Delargardij, Der H: K: M:tz begiärade, att denn wälbördige Herre, skulle taga deras tvistige saker til förhöör, medh någre andre godhe Män. Dhå kom Carll Pärssonn dijth, sampt andre, dem dhe hade någodt tiltals om sina rätta Arfvegodz. Då Rådde denn wälbördige Herre, Her Jahann delagardij, och Jagh dem til forlikning. Denn Joen Plantingh och S. Erich Jahansonn sedann uprättade medh Carll Pärssonn på Torlax».

Vapen och sköldemärke för Joen Planting d. y. 1637 ^{24/6}, hvilkens barn kallade sig Planting-Gyllenboga.

Denna förliknings lydelse var följande:

»Bekenne wij effter^e Salmån Jonssån till Jacarbij, Erich Johansson till Suckis, och Joon Plantingh till hindraböll, Oss haffue annamadh Rafiakij godz i Wirmå sochnn (: af den Edle och wälb. Man Carll Perssån till Törlax:) den oss een tidh lång ifrå waridh hafuer, Och effter wälborne herre, herr Jahan Delagardie, Stått-

Nu vände han sig 1616 till hofrätten i Stockholm och instämde dit Arvid Hansson att stå till ansvar för sitt handlings sätt.

Joens inlagor till rätten äro samtliga synnerligen redigt och väl affattade. Ur en af dem, daterad 1617 ³⁰/₉, må följande anföras angående Konung Gustaf Adolfs kröning: »Widare ähr och till E:s N:r och H:r min ödmuige böön, att förlofva migh, att draga til Upsala medh allas whår N:ste Konungh och Herre, Effter iagh ähr tillsagdt sampt medh mine medtienere ath bevisa H:s K. Majj:t min skyllighe dienst på Hans K. Majj:ts Cröningh. Denn Gudh alzmechtigen lyckligen låthe ahngåå, H:s K. Majj:tt till mykin glädie och beröm sampt hela Sweriges Rijke till mykin bistånd och lycka.»

Arvid Hansson var emellertid äfven nu sitt gamla förfarings sätt trogen och höll sig undan. Först efter sedan fjerde stämningen blifvit honom delgifven, fann han för godt att inlemna en försvarsskrift, hvilken upplästes i hofrätten den ⁹/₆ 1618 och, i hvilken han uppgifver sjukdom vara anledningen till uteblifvandet, skjuter skulden på svågern Karl Persson, som i hans egna omyndiga år tagit hand om godsens och brefven, samt begär, att Karl Persson derfor också måtte åläggas svara i hans ställe. Detta ansåg likväl hofrätten ej vara skäl att bevilja. Joen tillsades deremot att lemna en förteckning på räntan af Tursumpere, som under tjugufyra år varit familjen Boga afhänd; hvilket han också gjorde.

Derefter afsades af rätten den 5. oktober 1618 en »sententia» emellan Joen Planting och Arvid Stålarms, enligt hvilken Stålarms dömdes att böta 240 mark för försummad inställelse, Tursumpere belades »i quarstad innan natt och ähr att igen winnas» af Stålarms, hvilkens godsräntor för öfrigt äfven belades med kvarstad för att kunna täcka Joens fordran på räntorna från Tursumpere under de gångna tjugufyra åren.

Härom afsändes meddelande till »Stådthållaren der i landzänden» Herr Johan De la Gardie.

Första dagarne af oktober 1619, sedan sålunda kvarstadsåret i det närmaste gått till ända, inlemnade Arvid Hansson en ny skrifvelse, i hvilken han säger, att han fortfarande är sjuk, och att Karl Persson är upptagen af att indrifva Elfsborgs lösen, hvarför han nu begär, att Anders Larson, »invånare i Stockholm», skall få vara hans ombud. Några nya bevis för rätten till Tursumpere kunde han emellertid lika litet nu som förut framvisa; han åberopade sig fortfarande endast på den 1614 ingångna förlikningen med Karl Persson, som ju dock blott gällde Ranioki

och ej Tursumpere. Hofrätten afsade derföre slutligen den 12. oktober 1619 följande:

»Sententia Definitiva.

Ändoch Rätten hade godh sagh och skääll icke vidare att uptaga samme saak som dem emellan är om Tursumpäre gårdh, Aldenstund Arwid Stålarmb, Rättens förre affsagde Doom icke tilfyllest effterkommet haffwer, således att han hade giordt sin fliitt then samme gården innan natt och åhr igen att winna, effter som then allerede i quarstad satt vore, uthan hans fulmechtigh nu först then 2 octobris sigh här angiffwit att swara sin wederpart, icke desto mindre haffwer Rätten samme Arwidh Stålarmb's fulmechtiges saak uptaget och befunnet aff hans skääll, särdeles aff then förlikningz schriften som han mäst gör opå, att Arwid Stålarmb, warder icke eens ther uti nämder, uthan Carl Person medh hvilken Joen Plantingh förlickt är. Hwarföre erkenner Rätten att Joen Plantingh samme Tursumpere gård niuter och behåller och hwilken denne Konungzlige Rätz doom i någre hande måtto qväliandes warder, den skall böthe 100 daler för konungz doombrutt effter K. Mtz Rättegångz ordinantia. Actum ut supra.»

Härmed var emellertid icke allt krångel slut. Flemming, som innehade Tursumpere såsom pant, ville ej lemna det ifrån sig, hvarför Joen den 20/5 1622 gjorde en framställning om att blifva »invist» i Arvid Hanssons gods Willias och Pojko.

Detta beviljades äfven och bref afgick till ståthållaren i Finland att »invisa» och insätta Joen i nämnda gods.

Först i och med denna kraftåtgärd tyckes han hafva kommit i besittning af Tursumpere, hvilket vid hans död ¹⁾ finnes upptaget bland hans efterlemnade gods, och hvilket vid arfskiftet efter honom den 10. oktober 1647 tillföll hans son, dåvarande kaptenen, sedermera öfversten Gustaf Planting Gyllenboga.

Källor: Riksarkivet: Libri causarum 1618 n:r 18 och 1619 n:r 26; Lagus, Finska adelns gods; K. Gustaf I:s Registratur 5: 204; Schlegel och Klingspor: Ointroducerade adelns ättartaflor, Anreps Ättartaflor, Sköldebrevet för Joen Planting d. y.

---

¹⁾ Han hade från Nils Germundssons ryttare gått öfver till Finska adelsfanan och derifrån åter till Uplands ryttare samt bosatte sig då i Upland; han skref sig till Wia och Ekla. I början af 1620-talet finnes han tillhöra flottan, der han omkr. 1625 blef skeppskapten, motsvarande i våra dagar kommandör.

utvisande släktskapsförhållandena mellan medlemmar af ätterna Balk, Fleming, Ram el. Gripsfot, Matbågar), Ram el. Örneram, Gylle

Måns Ni.

hade 1528 Harön m. fl. gårdar i förläning; g. m. *Brita Johansdotter (Fleming)*

Torsten Salomonsson

Befallningsman på Castelholm och Åland 1547. Fick sköldebref den

<p>1. Hebble Månsdotter (<i>Balk</i>), g. m. Matts <i>Gunnarsson</i> (1 bäge) till Harön i Bro s:n i Upland. Sköldemärke 1581 ^{22/6}.</p>	<p>2. Måns <i>Torstensson</i> till Haga, ägde äfven Kockila. † före 1569.</p>	<p>2. Lasse <i>Torstensson</i> till Brötorp; fick Tarpis 1565, Tursumpere 1582, köpte Haga 1582, (testamenterade 1582 Haga till Konung Johan III), Sittelax 1583; eger Jackarby 1585, Strömmen med Gerby 1599. Ståthållare på Kexholms slott. Häradshöfding i Hattula härad. G. m. Elin Eriksdotter (<i>Stålar</i>). I Pojo kyrka finnes ett fönster med en glas-målning af deras vapen. Fru Elin var syster till den ryktbare krigsofversten Arvid Eriksson (<i>Stålar</i>), hvilken dog i fängelse på Gripsholms slott.</p>	<p>2. Ivar <i>Torstensson</i> till Torlax, pantsatte Tarpis före 1565. Testamenterade gods till Konung Johan III. Väpnare, trossmästare på norska landttåget 1564, lefde ännu 1591.</p>	<p>2. Agneta <i>Torstensdotter</i> gynnas i bref 1566 ^{25/7} på de öfriga syskonens bekostnad med Ranioki och Kimokallio. G. m. Johan <i>Olofsson</i>.</p>	
<p>Johan <i>Mattsson</i> till Harön g. m. Brita Björnsdotter (<i>Båät</i>).</p>				<p>Johan Jonsson (<i>Boga</i>) till Suckis. Knekthöfvidsman. Sköldemärke 1584. »Slagen aff een hoopskelmar» omkr. 1589. G. m. Hebble Johansdotter (<i>Stålar</i>). Hon gifte sig 2. ggn med Lars <i>Jonsson</i> i Enögla i hans 2. gifte. G. 1. ggn med hvilken är ej kändt.</p>	
			<p>1. Erik Johansson (<i>Boga</i>) till Suckis. Knekthöfvidsman. 1610 ^{20/2} förläning på den hälften af Suckis, som han ej förut egde: hade dessutom Kaisila i Nousis s:n; kallas 1610 befallningsman öfver Torneå och Kemi lappmarker. Svenskt sköldemärke i Åbo, tyskt i Narva; var sjuklig; död i Narva omkr. 1617; gift, med hvilken är obekant.</p>	<p>1. Anna. 1. Cecilia. Johansdotter (<i>Boga</i>). <i>Cecilia</i> † sannolikt omkr. 1617. <i>Anna</i> gift 1602 med Joen <i>Planting</i> d. y.; egde Hindrabööl, Wärensu, Ranioki, Sittelax, Askais, Kimokallio och Tursumpere i Finland, Alby, Wia och Ekla i Sverige. Sköldemärke 1637 ^{24/6}. Död såsom skeppskapten.</p>	<p>2. Joha <i>Larsson</i> † omkr. 1616.</p>
			<p>Sofia Eriksdotter (<i>Boga</i>) till Suckis. G. m. Gustaf Olofsson <i>Stjernkors</i> till Sjusholm.</p>	<p>Erik, Klas, Gustaf, Jonas, Anna <i>Planting-Gyllenboga</i>.</p>	
			<p>Hebble Gustafsdotter (<i>Stjernkors</i>), g. m. Lars Hansson (<i>Ågerhorn</i>).</p>		

ell

annarssons (1 bäge), Stålarms, Boga (2 bägar), Stjernkors, Planting, Salomön Jönssons slägt (3 liggande erta, Agricola, Svinhufvud m. fl.

m (Balk)

on fick i morgongåfva Ranioki och Kimokallio. Gift 2. ggn omkr. 1530 med

Ram el. Gripsfot).

ril 1525. Erhöll Torlax med hustrun. Hon dör sannolikt omkr. 1566.

2. Märtha *Torstensdotter*, g. m. fogden Ragvald *Halvarsson* till Kulo.

2. Margareta *Torstensdotter*, g. m. Per Eriksson (*Fleming*).

Salomon *Jönsson* (3 liggande ättlingar) till Jackarby. Sköldemärke 1594^{12/7}; fogde i Borgå 1594; har skänkt klocka och kalk till Borgå kyrka 1604; slottslofven på Viborg 1613, på han erhöll Jackarby och skatt i Åminsby under delig frihet. Hade äfven innehållare. Kallas i k. br. 1614^{3/6} underståthållare på Viborg och förde s. å. befäl över en här i Finland. † före 1619; gift, men med hvilken är ej kändt.

Hans Ragvaldsson (*Ram* eller *Örneram*), till Pänäs, underståthållare på Åbo slott 1614; slottslofven derstädes 1616, sköldemärke 1619^{21/7}, † omkr. 1630, g. m. Rakel *Mårtensdotter*.

Margareta Ragvaldsdotter (*Örneram*), g. m. Krister Nilsson (*Gyllenhjerta*) till Hävom-pää i hans 2. gifte (g. 1. ggn med Anna *Fägerhorn* till *Spurila*).

Elin Persdotter (*Fleming*), g. 1. ggn med Christian Michelsson (*Agricola*), f. 1551. Biskop i Reval. Sköldemärke 1584^{12/5}. G. 2. ggn med Hans Johansson (*Stålarms*) till *Willias* och *Drägsby*.

N. N. (syster till Elin), g. m. Erik ?

Dotter.

Hans Hansson (*Örneram*), major, g. m. Karin *Falkenklou*.

Nils, Klas *Gyllenhjerta*.

1. Brita *Agricola*, gift med Karl Persson (*Svinhufvud*) till Torlax (af *Ovalstadgrenen*, som fick sköldemärke 1574^{22/6}); landsflyktig i slutet af 1500-talet såsom hörande till *Konungens parti*. † 1634 såsom assessor i Åbo Hof-rätt. Hans vapen uppsattes i Rimito kyrka i Finland.

2. Arvid Hansson (*Stålarms*) till *Willias* och *Pojko*, g. m. Ingeborg *Boije* till *Tykö* (af *Gennäs-grenen*).

Mårten *Eriksson*.

Hebbla Arvidsdotter (*Stålarms*), g. m. Klas *Beurreus*, hvilken fick *Tykö*.

Helena Arvidsdotter (*Stålarms*), g. m. Gustaf *Klason* (*Uggla*), hvilken fick *Pojko*.

Stockholms öfverståthållare.¹⁾

Af N. v. D.

Clas Fleming.

Stockholms förste öfverståthållare, tillhörde en, som namnet synes antyda, från Flandern härstammande ätt, hvilken emellertid redan på 1300-talet fått fast fot bland den svenska högadeln och sedan denna tid haft flere framstående representanter i riksrådet. Hans fader var ståthållaren Lars Fleming, modern hette Anna Horn och var dotter till den tappre krigsöfversten och rådsherren Henrik Classon Horn. På dessa makars gård Villnäs i Finland föddes sonen Clas år 1592. Efter att vid utländska universitet hafva fullbordat sina i hemmet grundlagda studier begaf sig den unge Fleming 1612 till svenska hären i Ryssland, der han snart steg till kornett, 1614 anställdes han som kammarherre hos konung Gustaf Adolf, hvilken herre älskade att omgifva sig med de mest kunskapsrike och begåfvade bland de unga ädlingarne. Under den nära personliga beröringen i fältlägret lärde han noga känna hvar och ens lynne och egenskaper, och så snart han fann någon med mera fördel för det allmänna kunna brukas i den inre statsförvaltningens än i krigets tjenst, tvekade han ej att hemsända honom för att i Sverige ställas på sin rätta plats. Så skedde med Per Brahe, så ock med Clas Fleming.

Det hade icke undgått den unge konungen, att flottan befann sig i ett mycket förfallet tillstånd. För att upphjelpa densamma tillsattes nu 1619 ett amiralitetskollegium under ledning af riksamiralen Carl Carlsson Gyllenhielm och med flere underami-

¹⁾ Vi inleda härmed offentliggörandet af en såvidt möjligt fullständig samling porträtt af Stockholms stads högste styresmän. Någon strängt kronologisk ordning kommer härvid icke att iakttagas, då ju detta möjligen skulle vålla svårigheter med afseende på anskaffandet af porträtt m. m. Till en början lemnas i detta häfte sålunda bilderna af trenne framstående representanter för olika skeden i hufvudstadens historia.

CLAS FLEMING.

ÖFVERSTÅTHÅLLARE I STOCKHOLM 1634—1644.
(OLJEMÅLNING TILLHÖRIG MAGISTRATEN I STOCKHOLM.)

raler som bisittare. En af desse var Clas Fleming, och genom sin öfverlägsna begåfning och sin stora arbetsduglighet blef han snart själen i det nya kollegiets verksamhet. Hans förtjenst var det till största delen, att 1630 en välrustad flotta af öfver 30 skepp kunde öfverföra den svenska hären till Tyskland. Under hela sin återstående lefnad fortfor han att verka för flottans stärkande och torde från 1619 till sin död kunna betraktas som den egentlige ledaren af det svenska sjöväsendet.

Den framstående duglighet, han på detta område visat, gjorde, att man snart begynte taga hans arbetskraft i anspråk äfven på andra håll. Konung Gustaf Adolf hade åt sin svåger pfalzgreffen Johan Casimir uppdragit styrelsen af det svenska finansväsendet. Men denne furste, okunnig i svenskt språk och svenska lagar, behöfde en insigtsfull och erfaren man vid sin sida. Clas Fleming, hvilken 1625 inkallats i riksrådet, erhöll nu 1629 detta hedrande uppdrag och fullgjorde det på ett så förtjenstfullt sätt, att, då 1634 det sedan länge lediga riksskattmästarembetet skulle tillsättas, han allmänt ansågs vara mest värdig att beklåda detsamma. Orsaken, hvarför han ej erhöll det, torde förnämligast vara att söka deri, att han i sådant fall ej längre skulle kunnat kvarstå som ledamot af amiralitetskollegium, der han emellertid befanns omistlig.

Då han sålunda ej fick blifva en af de höge riksförmyndarne, tilldelades honom i stället ett genom den nya regeringsformen nyskapadt embete. Han utnämndes nemligen till öfverståthållare i Stockholm. Rikets hufvudstad hade hittills lydt under Uplands höfdingedöme, men man fann nu tiden vara inne att gifva densamma en egen styresman, som med stark hand kunde undanrödja de missförhållanden, hvilka långa tider af försumlighet och sjelfsvåld derstädes alstrat, gifva ordning och stadga såväl åt dess yttre skick som dess inre angelägenheter samt bereda dess vidare utveckling och förkofran. Som öfverallt, der stora svårigheter mötte, der en öfverlägsen kraft behöfde utvecklas, var det Clas Fleming, hvilken ansågs vara rätte mannen att lägga handen vid verket.

Han grep sig också genast an detta nya värf på sitt sedvanliga lugna, beslutsamma sätt. Först och främst blef Norrmalm, hittills ett samhälle för sig, förenadt med den egentliga staden, hvarefter båda malmarne, hvilka under tidernas lopp bebygts utan plan och ordning, fullständigt reglerades med breda gator, torg och kvarter. Äfven i staden inom broarne tillhöllos nu tomt-

egarne att hädanefter uppföra sina hus efter stadgad planritning. Fleming tillkommer också förtjensten af bland annat slussens anläggning, stora barnhusets inrättande samt Jakobs kyrkas försättande i fullbordadt skick, liksom han ock i afseende å stadens förvaltning vidtog flera gagnande åtgärder. Så blefvo Stockholms inkomster noggrannare fastställda, ärendena bestämdt fördelade emellan stadens olika myndigheter och åtskilliga politiförfattningar rörande ordningens upprätthållande utfärdade. Med oböjlig stränghet vakade han ock öfver de beslutna förändringarnes utförande. Särskildt blef den nya gaturegleringen med jernvilja genomförd och trots häftigt motstånd af de lidande fastighetsegarne, hvilka ofta nödgades att för de nya gatornas framdragning nedrifva sina hus, med beundransvärd hastighet fullbordad.

Men, liksom han icke haft nog af sin verksamhet som öfverståhållare, som nitisk ledamot af rådet och som ledare af sjöärendena, tilldelades honom 1637 ytterligare presidentskapet i det nyinrättade Kommerskollegium. Äfven här visade han snart prof på sin stora duglighet, och en rad nya författningar till handeln och näringarnes fromma såg dagen under den tid han stod i spetsen för detta kollegium.

Denna hans fredliga verksamhet afbröts emellertid, då krigets åskor började närma sig nordn. Den danska fejden utbröt, och Fleming kallades 1644 att i spetsen för den af honom skapade flottan gifva prof på densammans stridsduglighet. Snart möttes de båda ungefär jemnstarka flottorna vid ön Femern. »Kong Kristian stod ved höien mast» och eldade med hjeltomodigt dödsförakt de sinas stridslust. På ömse sidor kämpades med stor tapperhet, till dess mörkret skilde de stridande åt. Båda tillskrefvo sig segern, men båda nödgades draga sig tillbaka för att bota uppkomna skador. Under det Fleming efter att hafva fullgjort detta värf i Kielfjorden avvaktade gynsam vind för att åter löpa ut med sina skepp, återkom danska flottan och lade sig utanför den svenska, sökande instänga denna. En förlupen dansk kula råkade härunder träffa den svenske befälhafvaren och ändade efter ett par timmar hans lif.

Clas Fleming var en af dessa mångfrestande kraftnaturer, hvarpå 1600-talet kanske mer än något annat tidevarf i vår historia är rikt. Han egde ett sådant öfverflöd på skapande duglighet, ordnande förmåga och outtröttlig ihärdighet, att han förmådde fullt beherska och till stor del omdana samtidigt flera af våra viktigaste förvaltningsgrenar, och han utförde ensam ett jätte-

arbete, som fördeladt på flera personer skulle vara tillräckligt att förläna en hvar af dem ära och anseende. Men trots det, att den oryggliga beslutsamhet, hvarmed han undanröjde alla hinder, som reste sig mot hans planers förverkligande, ofta våldsamt ingrep i de enskildes rättsförhållanden, synes han likväl i allmänhet förstått att undgå det hat, som vanligen drabbar den hänsynslöse reformatorn. Renheten af kans karakter, äktheten af hans fosterländska sinnelag, hans lugna, glädtiga godmodighet afväpnade sjelfva oviljan och tilltvang honom samtidens aktning och sympati. Med rätta har han ock blifvit kallad »ett bland de vackraste minnen, Sverige eger».

Clas Fleming var två gånger förmäld, först med Anna Snenborg, hvilken afled 1637 efter 19 års äktenskap, hvarpå han redan följande år trädde i nytt gifte med den med honom jemnåriga Helena Bielke, enka efter riksdrotset grefve Magnus Brahe. Med sin första maka hade han 4 döttrar samt 3 till myndig ålder komne söner, hvilka alla sedan hunno riksrådsvärdigheten och af hvilka en, Herman, tillika blef den 3:dje i ordningen af Stockholms öfverståthållare. Samtliga 1651 ännu i lifvet varande barnen blefvo af drottning Kristina på grund af faderns förtjenster upphöjda i friherrligt stånd.

Friherre Carl Sparre.

Sonsons son till den friherre Axel Sparre, som var Stockholms öfverståthållare 1665—73, och son till generallöjtnanten och landshöfdingen friherre Fredrik Sparre samt dennes första maka Virginia Kristina Lilliehöök, föddes Carl Sparre i Stockholm år 1723. Vid helt unga år blef han underofficer vid Lifgardet, hvarefter han äfven inskrefs som auskultant i Svea Hofrätt och Stockholms rådstufvurätt. Sextonårig fick han som kavaljer åtfölja sin styfmors bror, grefve Carl Gustaf Tessin, då denne 1739 afgick som minister till franska hofvet. I denne lysande ädlings hus fick han nu tillfälle att fullborda sin humanistiska bildning samt framför allt att tillägna sig denna fina ton och älskvärda befevenhet, hvilka af tiden skattades måhända högre än kunskaper. Han ingick snart derefter i fransk krigstjenst och blef kapten vid det af en svensk befälhafvare anförda regementet Royal-Suédois. Då ryska kriget 1741 utbröt, hemkallades han emellertid och fick bevista det olyckliga

fälttåget såsom adjutant hos öfverbefälhafvaren grefve C. E. Lewenhaupt. Kort efter krigets slut utnämndes han till ryttmästare vid Södra Skånska kavalleriregementet. Sänd någon tid derefter med depescher till konung Fredrik II af Preussen, begagnade han sig af tillfället för att bereda sig tillstånd att såsom volontär åtfölja den preussiska hären under 1745 års fälttåg mot österrikarne. Han skall härvid så hafva utmärkt sig, att han tillbjöds »en lysande befordran» i den store Fredriks tjenst. Men han föredrog att tjena fäderneslandet.

Hemkommen utnämndes han, endast 25-årig, till major och redan följande år till öfverstelöjtnant vid Elfsborgs regemente. Han började kort derpå att beträda den parlamentariska banan, der han slöt sig till hattpartiet och tack vare sin talemått snart lyckades eröfra en betydande ställning. Vid 1755 års riksdag var han redan en af partiets ledande män och en af dem, som verksammast bidrogo att inveckla Sverige i strid med den ryktbare monark, han nyss tjenat. I det följande kriget fick han ock taga del först som generaladjutant och sedan som chef för krigskommissariatet, i hvilken sistnämnda befattning han särskildt inlade stora förtjenster. Sedan fred slutits, öfvergick äfven Sparre till fredliga värf och utnämndes 1763 till landshöfding i Österbotten, hvarifrån han dock nästan omedelbart förflyttades till Gefleborgs län, hvilket förut innehafvs och nu till honom afträddes af hans fader.

Som landshöfding utvecklade han nu en rastlös verksamhet och genomdref en mängd åtgärder till länets fromma. Han visste ock att genom ett klokt och välvilligt bemötande i hög grad vinna länsinvånarnes förtroende och tillgifvenhet, så att det blef honom möjligt att utföra reformer, som eljest förvisso mött det mest hårdnackade motstånd. Så förmådde han efter 1770 års missväxt befolkningen att frivilligt inställa all bränvinsbränning, i sanning ett storverk, om man besinnar, hvilket värde menigheten satte på denna närings fria utöfvande. Det var likväl ej blott länets materiella förkofran, som låg honom om hjertat. Äfven för skolväsendet, för spridande af läkarevård i landsbygden, för utbredande af kännedom om nyttiga upptäckter visade han stort intresse och förvärfvade snart namn som den mest verksamme af rikets höfdingar.

Under tiden försummade han icke riksdagsarbetet. Vid Axel Fersens sida kämpade han för hattarnes sak energiskt och våltaligt. Men då han såg partisjelfsväldet alltmer tilltaga och hota

FRIHERRE CARL SPARRE.
ÖFVERSTÅTHÅLLARE I STOCKHOLM 1773—1791.
(OLJEMÅLNING TILLHÖRIG MAGISTRATEN I STOCKHOLM.)

landets säkerhet, var han en bland dem, som sökte biträda den unge konung Gustaf III vid hans försök att förena de stridiga sinnena och göra slut på den olycksdiga tvedräkten. Sedan emellertid detta företag, det s. k. kompositionsförsöket, strandat, var Sparre en af de talrika medlemmar af hattpartiet, hvilka gerna sågo den unge konungens djerfva bragd den 19 augusti 1772. Dessa hans konungeska tänkesätt i förening med det stora anseende, han som landshöfding förvärfvat, föranledde följande år hans utnämning till Stockholms stads öfverståhållare.

Sedan Clas Fleming hade icke hufvudstaden sett en så företagsam, nitisk och kraftfull styresman. Bland de talrika yttringarne af hans verksamhet för dess bästa torde nämnas: börsbyggnadens och operahusets uppförande, anskaffandet af ett arbetshus samt slag- och packhus, anläggandet af Riddarholmsbron, påbörjandet af Norrbro, uppresandet af Gustaf I:s staty, nya gators och hamnars upptagande, södra Blasieholmens förvandling från en otillgänglig plats till en god hamn, Brunkebergs planering och första bebyggande, med flera åtgärder, hvilka alla afsågo att åt Stockholm gifva ett skick och ett utseende mera värdiga en stor stad och rikets hufvudstad, än hvad förut varit fallet.

Men liksom fordom Fleming fick han ej odeladt egna sig åt sin uppgift som öfverståhållare. En så dugande kraft ansågs samtidigt kunna brukas i högre värf, och 1775 inkallades Sparre i rådet. Men icke nog dermed. Han blef snart såsom styrande ledamot i krigskonseljen i sjelfva verket Gustaf III:s både krigs- och sjöminister. Skärgårdsflottans skapande, passevolansens införande och talrika författningar och åtgärder till försvarsväsendets gagn buro under de närmast följande åren vittne om Carl Sparres reformifver och oförtrutna nit äfven på detta nya verksamhetsfält.

Härförutom blef hans stora förmåga ytterligare anlita för flera andra offentliga uppdrag, såsom ledamotskap i åtskilliga direktioner och styrelser för allmännyttiga företag. Öfverallt räckte han till, öfverallt gjorde sig hans kraftiga vilja och verksamhetslust gällande.

För en tid stod han sålunda på maktens tinnar. Men konungagunst är ej alltid att lita på. Kring tronen spinna intrigerna stundom flitigt sina nät. En af dem, hvilkas befordran till en del varit Sparres verk, generaladjutanten J. Chr. Toll hade länge arbetat på att undantränga honom. Han var intelligentare, djerfvare, mera uppfinningsrik, yngre. Hans bemödanden kröntes till sist äfven med framgång.

För att göra krigsministerombytet lättare, beordrades Sparre att 1783 medfölja Gustaf III på hans italienska resa. Under den långa frånvaron fick Toll sköta embetet för att sedan ej mer lemna detsamma ifrån sig.

Sparre fann sig i sitt öde och egnade sig numera hufvudsakligen åt sin verksamhet som öfverståhållare, isynnerhet sedan äfven rådkammaren 1789 blifvit upplöst. Han afled två år senare till följd af en misslyckad stenoperation.

»Sjelfva naturen hade danat Carl Sparre till en af de högre platser i samhället att styra och befalla», säger en af hans samtida, Schröderheim. Hans utseende och väsen voro i hög grad imponerande. Han egde derjemte ett klart och lifligt förstånd, mycken viljekraft och en märklig förmåga att inverka på och leda sina medmenniskor, att förmå dem till verksamhet och uppoffringar. Han var äfven ovanligt mångsidig, »en af dessa menniskor, som synas duga till allt och anlitas för alla möjliga värf». Hans stora äregirighet och maktlystnad förledde honom dock måhända att söka på alltför många områden göra sin vilja gällande, och han lyckades härigenom ådraga sig mycken afund och förbittring. Ej underligt därför, att han af flere memoirförfattare blifvit ganska omildt behandlad. Han beskylles ej blott för opålitlighet och lättsinne utan äfven, och som det synes ej utan skäl, för egennyta. Men deri synas dock de olika skildrarne af den gustavianska tiden vara eniga, att de alla framställa honom som en ovanligt duglig embetsman och isynnerhet som en utmärkt öfverståhållare. »Hans bild framträder främst, när goda öfverståhållare nämnas», säger en författare, och en af Stockholms historieskrifvare yttrar, att »hvad Sparre under sin 18-åriga öfverståhållaretid utträttat, utgör det märkligaste af stadens historia».

Sparre hade 1756 ingått äktenskap med Ulrika Strömfelt, sedermera öfverhofmästarinna hos drottning Sofia Magdalana, berömd för »belefvenhet, anständighet och goda seder» äfvensom för sitt »artiga vett och snille». En vid unga år afiden son var enda frukten af detta giftermål.

Friherre Jakob Wilhelm Sprengtporten.

Ättling i 3:e led af den tyskfödde krigaren Wolmar Jakob Rolandt, hvilken 1651 af drottning Kristina adlats med namnet Sprengtport, samt son af ambassadören och friherren Johan Wilhelm Sprengtporten och dennes 2:a maka grefvinnan Sofia Lovisa Mörner, föddes Wilhelm Sprengtporten den 9 oktober 1794 på fädernegodset Sparreholm i Södermanland. Fadern afled redan följande år, men under den kloka och ädla moderns ledning erhöi den unge Sprengtporten en förträfflig uppfostran. Vid 15 års ålder student aflade han 2 år derefter juridisk examen och inskrefs som auskultant i Svea hofrätt. Som ett bevis på det stora anseende, han på denna tid af sina jemnåriga åtnjöt, kan anföras B. v. Beskows omdöme: »Af mina vänner vid lärdoms-sätet lofvade ingen så mycket som han.»

Följande år utbytte han emellertid den civila embetsmannabanan mot den militära och blef kornett vid Lifgardet till häst samt fick som sådan deltaga i 1813 och 1814 års fälttåg. 1818 befordrad till ryttmästare, begaf han sig 2 år derefter på en längre utrikes resa, derunder han med vaket öga iakttog såväl politiska som literära och konstnärliga förhållanden i de stora kulturländerna. Återkommen utnämndes han, endast 29-årig, till major, och, liksom detta ej varit tillräckligt hastig befordran, redan följande år till öfverstelöjtnant i armén.

Ett 1825 ingånget äktenskap med Ulrika Brahe, halvesyster till konungagunstlingen grefve Magnus Brahe, skulle ytterligare

J. W. Sprengtporten 1828 (efter M. Röhl).

påskynda Sprengtportens upphöjelse. Han blef nu snabbt efter hvart annat öfverstekammarjunkare, öfverhofjägmästare och generaladjutant samt utsågs 1830 till öfverståthållare i Stockholm.

Den 36-årige öfverståthållaren kastade sig genast med ungdomlig kraft och värme in i sin nya verksamhet och tillvann sig snart på grund af sitt trägna arbete för hufvudstadens bästa, sin rättrådighet och sin humanitet i hög grad allmänhetens förtroende och tillgifvenhet. Det nit och det mod, han ådagalade under den hemska koleratiden 1834, bidrogo jemväl att ytterligare öka sympatierna för hans person. Men regeringen, som räknat på att i den så snabbt befordrade finna ett lydigt verktyg för sin politik, insåg snart sitt misstag. Sprengtporten ådagalade i sin embetsutöfning en oräddhet och en sjelfständighet, som kanske icke fullt uppskattades på högsta ort. Talrika stridigheter uppstodo ock emellan öfverståthållaren och den det herskande systemet blindt tillgifne polismästaren, sedermera justitiekansleren Nerman och ökade missnöjet hos de makthafvande mot den förre, som snart befann sig i full onåd.

Kom så 1838 rättegången mot M. J. Crusenstolpe och dennes fällande för majestätsbrott. Stockholm råkade med anledning häraf i jäsning. Folkskockningar uppstodo, hvilka dock Sprengtporten till en början lyckades med goda ord skingra. Men då gatuuppträdena åtföljda af fönsterinslagningar snart förnyades, blefvo höga vederbörande förskräckta. Trupper planterades ut här och hvar i staden, som snart såg ut som ett läger, och kavallerianfall gjordes flerstädes äfven på fredliga vandrare. Då dessa våldsamma åtgärder vidtagits i strid mot Sprengtportens råd, och öfvervakandet af stadens säkerhet sålunda öfverlemnats i andra händer, hade den i sin värdighet kränkte öfverståthållaren ej annat att göra än att inlemna sin afskedsansökan, hvilken genast beviljades.

Hur populär han emellertid varit hos hufvudstadens befolkning visade sig nu. Den dag han lemnade Stockholm flaggades på half stång i hamnarne, och borgerskapets kavalleri paraderade för honom på Adolf Fredriks torg samt åtföljde derefter hans vagn en half mil utom staden, der afsked togs under tal och hurrarop. Härjemte läto magistraten och stadens äldste prägla en medalj med Sprengtportens bild och med inskrift: »För åttå-årig verksam och älskad styrelse.»

Samtidigt tog Sprengtporten afsked från öfverhofjägmästare-tjensten och lefde de följande 6 åren som privatman på sitt sköna

FRIHERRE VILHELM SPRENGTPORTEN.

ÖFVERSTÅTHÅLLARE I STOCKHOLM 1830—1838, 1844—1848.

(OLJEMÅLNING AF SANDBERG, TILLHÖRIG MAGISTRATEN I STOCKHOLM.)

Sparreholm, delande sin tid emellan dess vård och sysslandet med literära och politiska ämnen. 1839 utgaf han »Tankar i representationsfrågan», hvori han uttalade sig för ett tvåkammerssystem efter norsk förebild samt för bildandet af ett femte stånd, bestående af ombud för ståndspersonernas klass, hvilket jemte valde representanter för de 4 gamla stånden skulle utgöra riksdagen.

Med detta förslag infann han sig vid 1840 års riksdag. Allt sedan 1823 hade han väl tagit del i riksdagsförhandlingarne men hittills undvikit att taga parti i den pågående striden emellan regeringen och oppositionen. Nu synes han åter hafva slutit sig till den sistnämnda, om han ock ej blindt följde dess fana, utan själfständig och upplyst nu som alltid älskade att »pröfva först och döma sedan». Han lyckades emellertid vid debatten om representationsfrågan genomdrifva, att hans förslag blef som ridderskapets och adelns »gemensamma tanka» antaget.

Med tronskiftet 1844 hade emellertid nya regeringsgrundsatser kommit till väldet. Den gamla regimens män nödgades att släppa maktens tyglar, och åtskilliga af dem, hvilka förr varit tillbakasatta och förföljda, sågo nu upprättelsens dag komma. Så var ock fallet med Sprengtporten, som ånyo kallades att öfvertaga styrelsen af den hufvudstad, der hans minne lefde älskadt och vördadt.

Hans förvaltning blef dock denna gång ej långvarig, den räckte endast $3\frac{1}{2}$ år. Liksom hans första afskedstagande egt rum omedelbart efter ett pöbelupplopp, så blef detta ock fallet med det andra. 1848 års stora folkrörelse erhöll ett om ock jemförelsevis svagt genljud i Sverige. Oroligheter uppstodo på Stockholms gator, och regeringen, lika orolig nu som 1838, ansåg sig ej tillräckligt säker under den hofsamme, för våldsåtgärder föga böjde öfverståhållarens skydd, utan lemnade befälet öfver truperna åt den stränge, kraftfulle general Lefrén. Sprengtporten tog kort derefter afsked men erhöll samtidigt serafimerorden.

Hans återstående lefnad tillhör med undantag af hans parlamentariska verksamhet privatlivet. Väl blef han, som redan 1832 utnämnts till generalmajor, 1858 generallöjtnant, men det var blott en högre titel, som härmed förlänades honom. Samma år sändes han emellertid äfven i en utomordentlig beskickning till Frankrike och Danmark.

Som riksdagsman åter var han ända till året före sin död verksam. Representationsreformen hade i honom en varm anhängare. Äfven vid 1844 års riksdag hade han ett eget förslag

i detta ämne, hvilket dock ej vann bifall. Vid följande riksmöten understödde han lifligt flera dels af regeringen dels af enskilde väckta reformförslag samt slutligen äfven det af den De Geerska ministeren framlagda, hvarmed omsider denna så länge debatterade fråga blef löst.

I den nya riksdagen erhöll äfven Sprengtporten plats och fick som ålderspresident öppna dess första kammars första sammanträde. Vid 8 riksmöten qvarstod han på denna plats, till dess han trött af ära och mödor nedlade sitt mandat. Han lefde ytterligare ett par år på sitt kära Sparreholm, der han enligt en minnestecknares ord »i 60 år varit ett mönster af husbonde, af jordbrukare och af en ädel man». Mycket af sin lediga tid hade han här under årens lopp egnat åt literära sysselsättningar. Utom flera uppsatser i politiska och ekonomiska ämnen hade han äfven 1855 utsändt ett litet häfte »Vittra tidsfördrif», vittnande om hans poetiska sinne och konstnärliga smak. Så fortlefde han i kretsen af de sina en stilla och fridfull ålderdom, till dess han 1875 vid 80 års ålder afled.

Med friherre Sprengtporten utslocknade en ätt, hvars flesta medlemmar gjort sig kända för en rik men ofta disharmonisk, ja understundom för dem sjelfva rent af olycksbringande begåfning. Vi behöfva blott erinra om de båda bröderna Jakob Magnus och Göran Sprengtporten, båda lifliga, intelligenta, djerfva, energiska, frihetsälskande men tillika oroliga, misstänksamma, sjukligt ärelystna, ytterligt ömtåliga, opålitliga naturer, omöjliga att styra och leda, omöjliga äfven att tillfredsställa. Hos brorsonen Jakob Wilhelm, vida mer helgjuten och nobel, vida mer beherskad och sansad, fanns dock mer än ett drag, som erinrade om de nämnde farbröderna. Äfven han var liflig, intelligent, orädd, frisinnad, men äfven han synes egt en ömtålig sjelfständighetskänsla, en motvilja mot att låta leda sig af andra, en stundom framträdande brist på sinnesjemnhet, en viss svaghet för popularitetens ljufva rus, ett begär att vandra utanför de af den stora mängden besträdda stråkvägarne. Han var har man sagt, och det med rätta, »en man för sig». Men han var dessutom en sann ädling, en högsinnad, upplyst fosterlandsvän och en älskvärd människa. Han har derjemte såsom öfverståhållare vetat att i högre grad än de flesta vinna de af honom styrdes sympati och tillgifvenhet.

I sitt äktenskap hade Sprengtporten en son, som afled före honom, samt tre döttrar.

(Forts.)

Fruarna Schröderheim och Schröder.

Anna Charlotta Schröderheim, f. von Stapelmohr, var född år 1754, gifte sig vid 22 års ålder med statssekreteraren Elis Schröderheim och dog nyårsnatten 1791—1792, om före eller efter midnattstimmen, d. v. s. om hennes dödsår skall skrivas 1791 eller 1792, derom äro meningarna delade. Allmänt erkänd som en af de mest lysande stjernorna i Gustaf III:s hof såväl på grund af sitt lifliga lynne och sin spirituella kvickhet som sitt intagande yttre fick fru Schröderheim snart pröfva lyckans obeständighet. Den kroppsliga fägringen med deraf följande framgångar i hofvets verld uppväckte mot henne en bitter afundsjuka bland hofvets kvinliga element, och den kvicka och spelande tungan, som ingalunda lade öfverseendets balsam på de menskliga svagheterne utan tvärtom mången gång gaf giftiga och dermed svårläkta sår åt äfven de högtstående i samhället, skaffade henne hätska fiender i de inflytelserikaste kretsarna. När så hennes bitande kvickhet riktade sin udd mot sjelfva den kungliga purpurn, blef fallet ohjelpigt. Det påstås, att konung Gustaf III en gång skämtsamt brydde henne och hennes man derför, att de icke hade några barn men att hon tagit humör deröfver och elakt nog svarat konungen: »Ers Maj:t, *vi* ha inte råd att hålla oss med någon hofstallmästare», dermed syftande på ett olycksdigert »on dit», som letat sig väg ut på gatorna och foren från enkedrottningens glädjelösa gemak på det dystra Fredrikshof. När så en dotter föddes i det schröderheimska hemmet, skulle enligt Lars von Engeströms uppgift den uppretade konungen lyckats förmå Schröderheim att icke erkänna detta barn. Det var af grämelse häröfver, som den beklagansvärda modern dog kort efter barnets födelse. Från den stunden vågade ingen nämna fru Schröderheims namn i hofkretsarna; det dröjde också icke länge, förrän hon var alldeles bortglömd; ja efter icke så många år erinrade man sig knappast huru hon sett ut, och så kom till och med hennes bild att af efterverlden förvexlas med en annans.

Denna andra var fru *Fuliana Dorotea Schröder*. Till förvexlingen har säkert namnligheten i sin mån bidragit. Äfven familjen Schröderheim bar, innan den år 1759 adlades, namnet Schröder.

der. Ofvannämnda fru Juliana Dorotea hette som flicka Henck, och tillhörde den år 1712 adlade och år 1719 introducerade ätten, hvars äldste kände medlem var skepparen och kabiljofiskaren i Stettin Hans Henck. Hans son Mikael (f. 1667) ärfde faderns böjelse för hafvet, tog till en början sjötjenst utomlands och inträdde år 1700 i svenska flottan, där han år 1714 utnämndes till vice amiral och år 1715 till amiral. På denna höga post blef det honom ej förunnadt att länge stanna, ty samma år blef han döds-skjuten utanför pommerska kusten i en sjödrabbning mot danskarne. Hans son kapten-löjtnanten Mikael Gottlieb Henck var fader till Juliana Dorotea, som föddes år 1733. Vid 7 års ålder förlorade hon sin moder. Sannolikt var det fattigt i föräldrahemmet, der åtta barn skådat dagens ljus, och ställningen förbättrades väl icke synnerligen, då fadren inom kort gifte om sig med dottern till en handlande i Torneå, som blef moder till ytterligare sex barn. För öfrigt tyckes fadren haft mindre anlag för familjelivets tysta och fridfulla kretsar, att döma deraf att han hade ett högst uppbrusande lynne, hvilket tog sig ett obehagligt uttryck i hans råa uppförande mot manskapet på örlogsskeppet »Skåne», hvarför han af amiralitetsöfversten blef dömd till hängning, från hvilket straff han dock genom kunglig nåd befriades. Någon föräldravård i ordets egentliga bemärkelse kunde således ej komma den lilla Juliana Dorotea till del i hemmet. Af någon anledning kom hon så inför kronprinsessan Lovisa Ulrikas ögon, och hon blef så betagen af barnets skönhet, att hon bestämde sig för »att göra dess education», såsom det heter på en lapp, som funnits påklitrad ett af de många porträtten af henne. Att hon stått synnerligen väl hos sin höga beskyddarinna, derom vitna bland annat åtskilliga små presenter, som hon fick mottaga dels af henne sjelf, dels af den lille prins Gustaf, bland annat en liten luktfaska af guld, som ännu finnes i släkten, med ett rikt blomstermönster i blå emalj, tillverkad i Stockholm af hofjuveleraren Fr. Bergs.

Hennes öden äro för öfrigt under dessa år okända. Så blef hon vid 17 års ålder gift med brukspatron Vilh. Schröder — en broder till bergsrådet Samuel Schröder, adlad Schröderstjerna — som hugnades med assessors titel, och dermed försvinner hon från Stockholms horisont och blir husfru på det vackra Elleholm i Blekinge, den schröderska familjens possession. Här framlefdes hon sina dagar i ett, som vi skola hoppas, lyckligt äktenskap, blef moder till fem barn (fyra söner och en dotter Rosina), samt-

N:R 1. FRU A. C. SCHRÖDERHEIM, FÖDD VON STAPELMOHR.

(OLJEMÅLNING AF P. KRAFFT D. Ä., TILLHÖRIG STATENS SAMLINGAR.)

N:R 2. FRU A. C. SCHRÖDERHEIM, FÖDD VON STAPELMOHR.

(MINIATYRMÅLNING AF A. V. BERNDES, TILLHÖRIG STATENS SAMLINGAR.)

N:R 3. FRU J. D. SCHRÖDER, FÖDD HENCK.

(OLJEMÅLNING, MÖJLIGEN AF J. H. SCHEFFEL, Å ELLEHOLM I BLEKINGE.)

N:R 4. FRU J. D. SCHRÖDER, FÖDD HENCK.

(PASTELMÅLNING AF G. LUNDBERG, TILLHÖRIG K. AKADEMIEN FÖR DE FRIA KONSTERNA.)

N:R 5. FRU J. D. SCHRÖDER, FÖDD HENCK.

(PASTELMÅLNING AF G. LUNDBERG, TILLH. FRIHERRINNAN ELEONORE LEIJONHUFVUD,
FÖDD LEIJONHUFVUD.)

liga födda på fädernegodset, den äldste sonen, Vilhelm, d. 2 mars 1754 och den yngste, Samuel, år 1761. År 1788 afled hennes make, och d. 12 april 1792 gick hon sjelf ur tiden.

Att en sådan skönhet, som dessutom framlefde sin mest blomstrande ungdom vid hofvet, skulle blifva porträtterad är helt naturligt. Det tidigaste porträttet af henne är det under n:r 3 här upptagna, hvilket ännu tillhör samlingen på Elleholm, där det alltjemt haft sin plats och hvars egare benäget ställt en fotografi af detsamma till redaktionens förfogande. Den förtjusande bilden ser ut att vara målad i slutet af 1740-talet. Hvem mästaren varit, är svårt att döma för den, som ej sett originalet. Möjligen är han J. H. Scheffel, som i sina bättre alster lyckades förträffligt, särskildt i återgifvandet af yngre damer från 1700-talets midt. Arrangemanget med den sirliga blomsterrankan, som slingrar sig upp kring det smärta lifvet, samt den fladdrande dräkten med sina mjukt fallande veck tyder på en rutinerad rokokokonstnär. Något litet senare skulle jag vilja sätta porträttet n:r 4 o. 5 med schäferhatten, som visar en något litet mera utvecklad skönhet, ännu dock i ungdomens fulla blomstring. Det är som bekant måladt i pastell af Gust. Lundberg i flere exemplar, och finnes i Prins Eugens, Skoklosters, Konstakademiens och enskildes samlingar. Det var detta senare porträtt, som ända intill sista tiden gått och gällt för att vara fru Schröderheim.¹⁾ Huru återigen denna senare säg ut, visa oss porträtten n:r 1 och 2, det förra måladt år 1778 af Per Krafft d. ä., det senare af A. U. Berndes. Kraffts bild med den lifliga, eldiga blicken, framställer henne således vid tjugufyra vårar, på Berndes' porträtt har hösten redan börjat inträda och ögonens glöd svalnat. Båda äro intressanta bidrag till hennes karakteristik. De tillhöra numera statens samlingar, efter att förut ha varit i originalets ego.

¹⁾ Se Ord och bild 1898, sid. 229 o. f. Uppgiften derstädes, att fru Schröder ej egt några barn, rättas härmed. I familjens ego finnes ännu en utförlig slägtafla, hvarur ofvannämnda data hemtats.

Äktenskapskontraktet mellan Johan Banér och Johanna af Baden.

Meddel. af Ellen Wester.

Originalet i Arolsen.

Original Eheberedung zwischen der Marggräfin von Baden Johanna und dem schwedischen general Banner, aufgerichtet d. dat. Arolsen d. 16 S.-bris 1640.

Wir Frederich der elter ¹⁾ von Gottes Gnaden Marggraff zu Baden und Hochberg, Landgraff zu Sausenberg, Graff zu Spondshaim und Eberstein, Herr zu Rötteln, Badenweiler Lahr und Mahlberg unnd wir Johan Baner, erbherr auff Mühlhammer, Werder und Norby, Ritter der Kön Mayts und Krohn Schwedens etc. wie auch dero *Confoederirten*, *respective* Reichs Rath General undt Feldmarschall in Deutschlandt, auch generalgubernator in Pommern, thun hiemit Kundt undt zuwissen, dass wir durch vorsehung Gottes des Allmächtigen zu seines Nahmens lob undt ehr zu ausbreitungh weiterer freundschaft undt erfüllung göttliches gesetzes mit gutem wissen, willen undt erwägen eine eheliche vermählung undt heyrath zwischen unser, Marggraff Friderichs erleiblicher Tochter, der Hochgebornen Fürstin, Fräulein Johanna Marggräfin zu Baden und Hochberg etc. an einem, und uns Johan Banern, Erbherrn zu Mühlhammar, Werder und Norby etc.

¹⁾ Den i äktenskapskontraktet omnämnde »Friderich, der elter», Prinsessan Johannas fader, var född 1594 ^{6/7}, dog år 1659 ^{8/9}, samt var icke mindre än fem gånger gift:

1) 1616 med Barbara von Württemberg, död 1627.

Barn:

Friedrich VI von Baden	1617—1677
Juliane	1618—1623
Sibille	1620—1679
Karl-Magnus	1621—1658
Barbara	1622—1639
Johanne	5 Dec. 1623—Febr. 1661
Friederike	1625—1645
Christine	1626—1627

2) 1627 med Eleonora von Solms, död 1633.

Barn:

Anna Philippine	1629—s. å.
Eleonore	1630—s. å.
Gustav Adolph	1631—1677

3) 1633 med Marie Elisabeth von Waldeck, † 1643.

4) 1644 » Anna Marie von Geroldseck, död 1649.

5) 1650 » Elisabeth Eusebie von Fürstenberg, död 1676.

(Dessa trenne senare äktenskap voro barnlösa).

am andern theil, getroffen, verglichen und verabschiedet, dass wir Johan Baner hochermeltes fürstliches fräulein zur christlichen ehe nehmen haben, und vor unser ehgemahl leben, ehren und halten und solch eheverlöbniß erster gelegenheit, wie sich nach göttlicher ordnung geburet, im nahmen des allmächtigen, durch des Predigers einsegnung undt eheliche copulation vollziehen, uns auch gegen einander alle eheliche liebe, treue und pflicht der gebur erzeigen und beweisen wollen.

Darauff haben wir, Marggraff Fridrich, als der Herr Vater versprochen undt zugesaget, dass wir nach gebrauch und ordnung des fürstlichen hauses Baden hochgedachter unser freundlichen lieben Tochter zum rechten Heyrathsguth zehntausent gulden, Franckfurter wehrung, geben und dieselben inner zwey jahren bahr, in guten, angenehmen, gangbaren sorten erlegen, oder aber, da wieder verhoffen, bey diesen elenden, verderblichen Zeiten, es nicht muglich fallen würde, jährlich mit fünff hundert gulden obgedachten werts, bis zur ablasse *verpensioniren*, auch mit Kleidern, Klenodien und geschmuck ihrem stande gemess, aussteuern und abfertigen wollen, mit welchem Heyrathsguth und aussteuer hochgedachte unsere freundliche, liebe tochter zufrieden sein und nach löblichen gebrauch des fürstlichen hauses Baden, dem Mannstamb zu guth und dessen erhaltung, mit vorwissen und einwilligung ihres Künfftigen Ehemann, Herrn Johan Baners auff väterlich, mütterlich und bruderlich Erb, wie sich solches nach recht und unsers Hauses gebrauch geziemet, vor dem ehelichen beylager, eydlichen verzicht thun nach laut und inhalt des sittlichen verzichtbriefes, so hierüber auffgerichtet werden soll.

Was aber ausser diesen dreien Erbfallen hochgedachter unser fräulein tochter, durch letzten willen, schenkung oder sonst andere wege, anfallen und geburen mochte, dass solches sambt und sonders unter diesem verzicht nicht gemeinet sondern vorbehalten, wie denn ebenfals, da (welches Gott gnädig verhüte) unser männlicher stamb der Marggraffen zu Baden und Hochberg abgehen und nimmer sein würden, Ihr Ld zustehende gerechtigkeit wieder eröffnet und gleich andern unverziehenen Töchtern ihr zutritt und forderung bevorstehen und anheischig sein soll.

Dargegen hochged. Fräulein als unsere künfftige Ehgemahlin, aus ehelicher Liebe und treu auff unsern sterbfall (welchen in Gottes willen und händen stehet) der gebuer zuversehen und zuversorgen, benennen und verordnen deroselben wir Johan Baner, zum gewissen Leibgeding, hiemit unser hauss und amt

Norby mit allen dazugehörigen Renthen, rechten auffkünfften und *pertinentien*, wie die ietzo seind, oder künfftig verbessert werden möchten, nicht davon ausbescheiden, und wollen unserer herzlieben gemahlin dazu dreissig tausent reichsthaler, welche sie entweder, so baldt nach unserm Tode, von unsern bahren gelders in Schweden, oder an einem gewissen Ort in Deutschlandt erheben, und ihr eigenthümlich verbleiben sollen, die abnützung aber von solchen *dreissig tausend* reichsthalern, wollen wir so lange uns Gott in unserm ehestande beysammen lassen wird, mit einander genussen und anwenden wie dann auch auff gehaltenes beylager Ihr Ld nach hernstandem gebrauch von uns mit zehen tausent Reichsthalern bemorgengabet und zu ihrem besten und eigenen gebrauch verehret sein sollen.

Darüber wollen wir ihro zwanzig tausent Reichsthaler auff dem fall sie nach unserm tödlichen eintritt den wittbenstuhl verrucken und sich wieder heurathen würden, unser gepflogenen ehelichen liebe und treuen begängnis dabey zugedencken, hiemit vermacht haben, welche drey posten, so sich auff sechzig tausent reichsthaler zusammen belauffen, Ihr Ld von unsern erben und innhabern unserer beweglichen und unbeweglichen güter gereicht und abgestattet werden sollen, damit sie denn nach ihrem Willen als mit ihrem eigenthumb gebahren und darüber, wie es ihr guth und recht düncket, bei lebens und sterbensfällen zugebühren bemechtiget bleiben, und soll über solche summe der sechzig tausent reichsthaler Ihr Ld von uns Johan Banern eine wohl verbündliche *Obligation* mitt dem förderlichsten zu ihren händen gestellet und ausgereicht werden.

Weiters ist wegen der künfftigen sterb- und erbfälle verglichen und abgeredet, da dass fürstliche fräulein (welches alles bey Gott stehet) ohne hinterlassung ehelicher erben zuerst todes verfahren würde, dass alsdenn ihr jetztkünfftig eheherr die versprochene heyrathsgelder oder deren Zins zeitlebens gebrauchen, hernach auff das Haus Baden wiederumb zurück schiessen, die Kleidung aber, geschmuck und dergleichen *mobilien*, was deren die gespons jetzo hat oder künfftig durch erbschaft aus dero fürstlichen stamhauss Baden geschenk- oder sonst einigerleyweise bekommen und habhaft werden möchte, solches soll auf dero eheherrs, wie auch das bahre gelddt, und was ihr sonst von ihme vermacht, wieder anheimb fallen, wie denn dagegen sie die Gemahlin, auff ihres Eheherrn todesfall über ihr leibgedinge und verordnete bahre gelder, auch seine *mobilien*, die er zu ihr bracht

und zeitwehrender dieser ehe erlangen wird von ihm erben und sich deren eigenthümblich anmassen soll.

Da auch wie von Gott zu hoffen dies Bett mitt leibeserben gesegnet würde, hätten dieselben neben andern geschwistern, so durch Gottes schickung auss ihrer Ld zweiten Ehe folgen möchten, solches frau mütterlichen guts gegenwertigen oder künftigen sich ins gemein zu erfreuen und zu vererbtheilen.

Im fall aber (so in Gottes regierung beruhet) der eheherr zuvor den gang aller welt gehen und leibeserben von Ihr Ld hinterlassen würde, ist verabschiedet, dass die Kinder erster und ander ehe ihres herrn vaters gesampfte güter nach dessen *disposition*, *testament* und letzten willen, oder in dessen entstehung, nach der Crohn Schweden reichs- und landrecht brüder- und schwesterlich unter sich vertheilen sollen.

Die frau mutter aber soll nach Kön. schwedischen reichs- und landrecht und gebrauch die vormundschaft ihrer eigenen leiblichen Kinder, pfleg — und *administration* derselben güter, beweglich und unbeweglich, so sie will, nebenst ihrem vermachten leibgeding verwalten und so lange sie unverheirathet bleibt, behalten, von solchen gütern aber (noch auch in ihrem wittumb) und dessen *pertinentien* ichtwas zu verkaufen, verpfänden oder in andere wege zu veräussern keine macht haben, sondern hiemit solcher gewalt, nach schwedischer rechten entnommen sein.

Und do die frau gemahlin zur andern ehe schreiten wolle, soll ihr frey- und bevohrstehen und in ihrer willkür gelassen werden, ob sie zu deren mit uns erzeugten kinder männlichen alter auf dem leibgedinge verbleiben und dasselbe ihnen zu gut solange *administriren* und obermelte zwanzig tausent reichsthaler dabey lassen oder die auf den fall des abzugs auf obegedachte masse verordnete zwanzig tausent reichsthaler annehmen und damit abgefunden bleiben wolle, auff welchen letzteren *event* denn ihres wegbleibens oder auch wengleich Ihr Ld im wittumb und ohne zuschreitung in anderer ehe verstürbe, soll das hauss und amt Norby, als das leibgedinge unsern mit Ihr Ld erzeugten kindern alleine, als ihr mütterlich erbtheil und ihnen zum eigenthumb anheimbfallen. Würde sie aber ohne verlassung solcher mit uns erzeugten erben den abschiedt auss dieser welt nehmen, so fället eben so wohl das leibgedinge wieder zu unserm hausse und verbleibet bey demselben.

Schliesslichen wollen wir Johan Baner, bei unsern lebszeiten die versehung thun, dass die versprochene wohnung des leib-

gedings in bau- und besserung erhalten und noch ferner, wie es denn albereit ist, an *meubles* verbessert und also *abtiret* werde, dass sobaldt unsere herzliche gemahlin das leibgeding beziehen wirdt, dasselbe also versehen sein, dass an Ihrer Ldn gehörigen *commoditet* und unterhalt kein mangel gespüret, die haushaltung nicht mit ledigen händen und darben antreten dürffe, auch so lange als sie in ihrem wittumb verbleibendt, doselbst wohnen wirdt, *continuïret* werden, wie sie denn meinandt zeit ihres wittumbs davon oder auss ihrer kinder güter *administration* obdringen soll.

Diese vorgesetzte punkten sambt und sonders haben Wir Marggraff Friderich und wir Johan Baner vestig und unverbrücklich zu halten uns hiermit erkläret und bedingt bey unserm fürst- und herrlichen ehren, treuen und wahren wortten an eydesstadt, zue dessen aller mehrer urkunt und steter haltung haben wir beyde gesponsen (weil bey diesen gefährlichen zeiten, unsers herrn Vaters und gn. Herrn fürstl. Gn. persönlich nicht zugegen sein können) diese eh

acten

 eigenhändig unterschrieben und versiegelt auch darbeneben die durchläuchtige hoch- und wohlgeborene fürsten, graffen und herren, herrn Carlh Magnussen Margrafen zu Baden und Hochberg etc als unser, des Fräuleins herrn brudern, desgleichen herrn Friderich, hertzogen zu Württemberg und Teck, Graffen zu *Mompelgard*, Herrn zu Heidenheimb und Oberkirschen, Herrn Wolradten, Graffen zue Waldeck, Pyramondt und Cullenberg, Freiherrn zu Tonna, Palandt, Witten, Werdt etc an der Fräulein Hochzeiterinn, wie auch auff herrn hochzeiters seiten herrn Leonhardt Torstensohn, Königl. Maytt zu Schweden Reichszeugmeistern und Generaln über die Feldtartollerie, herrn zu Redzta und Forstena(u) und Herrn Gustav Baner, Kön Maytt zu Schweden obristläutenanpt zu Ross mit ihren unterschritten und pitschafften zu bezeugen und zu bekrefftigen ersucht und gebeten.

So geschehen zu Arolsen am sechszehenten septembris nach christi geburt des sechzehenhundert und vierzigsten jahrs.

Jahan Baner

mpp.

Frederich
Herzog z. Württemberg.

Wolradt G. z. W., P., C. H. z. T.
Lennardt Torstenson
mppia.

Johanna Margareta

Marggraffin zu Baden Hochberg.

Carol Magnus

M. z. B. pp.

Gustaff Banner.

Den tyska grenen af adliga ätten Sodenstierna
(von Sodenstern) nr 1398.

[Tab. 1.]¹⁾

Johan Sodeman, adlad **Sodenstierna**.

Söner:

1. **Johan Kristian**, Kapten. [Se tab. 2].
2. **Karl Georg**, Hofråd. [Se tab. 13].

[Tab. 2.]¹⁾

Johan Kristian, [son af Johan Sodeman, adlad Sodenstierna tab. 1.]
Kapten.

Son:

Johan Gustaf, Ryttmästare. [Se tab. 3].

[Tab. 3.]¹⁾

Johan Gustaf, [son af Johan Kristian tab. 2], Ryttmästare.

Söner:

1. **Kristian Fredrik**. Major. (Se tab. I.)¹⁾
1. **Karl Gustaf**. Postmästare. Från honom härstammar den nu lefvande svenska grenen af ätten.¹⁾

Tab. I.

Kristian Fredrik [son af Johan Gustaf tab. 3], f. 1737 ²⁸/₁₀. Major i Hessisk-Kasselsk tjänst; stupade 1794 ²⁸/₂ i slaget vid Warwick. — G. 1:o m. *Ulrika Charlotta Eleonora von Stein*, †. — 2:o m. *Louise Dorotea Briede*, †.

Barn:

1. **Karl Fredrik Gustaf Ferdinand**, f. 1775. Öfverpolisråd; † 1834. (Se tab. II).
2. Sju barn af hvilka inga haft afkomlingar.

Tab. II.

Karl Fredrik Gustaf Ferdinand, (son af Kristian Fredrik tab. I), f. 1775 ⁹/₆. Öfverpolisråd i Kurhessisk tjänst; † 1834 ¹³/₁. — G. 1:o 1796 m. *Elisabet Jeannette Henriette Gissot*, f. 1773 ²⁸/₁₀; †

¹⁾ Förekommer i »Svenska Adelns Ättartaflor» af G. Anrep.

1813 ²²/₃; — 2:0 m. *Jeannette von Pawel-Rammingen*, †. — 3:0 m. *Charlotta Vilhelmina Fredrika Gran*, †.

Barn:

1. **Marianne Louise**, f. 1800 ²⁸/₂; † 1844 ¹⁰/₉. G. m. öfverstabsläkaren doktor *Scheffer*; †.
1. **Edvard Karl Vilhelm Otto Ludvig Ernst August**, f. 1802. Kapten; † 1881. (Se tab. III.)
1. **Georg Ludvig Karl Gustaf Ferdinand**, f. 1804 ³/₉. Kapten i Kurhessisk tjänst; † 1878 ¹/₅ i Kassel. G. m. *Jeannette Margareta Christian*, †.
1. **Louise Marianne Marie Helena Kristina Emelie**, f. 1805 ¹⁸/₇; † 1844 ²⁷/₆.
1. **Charlotte Sofia Marie Louise**, f. 1810 ²⁷/₁; † 1894. — G. m. öfversten i Kurhessisk tjänst *Brandau*.
1. **Emelie Fredrika Charlotta Otilia Karolina Antoinetta**, f. 1811 ¹⁹/₁₂; † 1868 ⁷/₄.
3. **Karl Konrad Rikard Anton August**, f. 1815 ¹⁰/₈; † 1887 ⁶/₅.

Tab. III.

Edvard Karl Vilhelm Otto Ludvig Ernst August (son af Karl Fredrik Gustaf Ferdinand tab. II), f. 1802 ¹⁸/₇. Kapten i Kurhessisk tjänst; † 1881 ¹²/₆ i Kassel. — G. 1:0 1824 ²⁴/₉ m. *Karolina Vilhelmina Elise von Schweinichen*, f. 1797 ²⁴/₉; † 1846 ²²/₅; — 2:0 1849 ¹⁹/₇ m. *Hulda Louise Karolina Simone von Wurmb*, f. 1823 ⁵/₁₁; † 1887 ¹¹/₇.

Barn:

1. **Artur Karl Ferdinand Ludvig Oskar**, f. 1825. Öfverste; † 1876. (Se tab. IV.)
1. **Maria Charlotte Vilhelmina Louise Amelie**, f. 1827 ¹⁰/₁₂. G. m. majoren i Kurhessisk tjänst *Duncker*, †. [Frankfurt am Main, Bockenheim.]
1. **Otilia Louise Fredrika Katinka**, f. 1837 ¹/₄. G. m. jur. doktor *Hoch* †. [Vilhelmshöhe, Kassel.]
1. **Gustaf Karl Fredrik Anton Josef**, f. 1838. Öfverstelöjtnant. (Se tab. V.)
2. **Alfred Vilhelm Georg Karl Edvin Max**, f. 1850. Löjtnant; † 1889. (Se tab. VI.)

Tab. IV.

Artur Karl Ferdinand Ludvig Oskar (son af Edvard Karl Vilhelm Otto Ludvig Ernst August tab. III), f. 1825 ²³/₁₁. Öfverste; tjänstgjorde i preussiska krigsministeriet; † 1876 ¹⁶/₃. — G. 1:0 1851 m. *Rosa von Lepel*, † 1853 ⁹/₁ — 2:0 1855 m. *Amelie Fransiska Ernestine von Heppel*, f. 1835 ¹¹/₈; † 1876 ¹⁶/₃.¹⁾

¹⁾ Ett djupt tragiskt öde är förbundet med de båda makarnas död på samma dag. Lidande af en obotlig, högligen plågsam sjukdom hade öfverstinnan v. S.

Son:

2. **Teodor Edvard Paul**, f. 1856 ²⁴/₁₀; † 1873 ⁴/₅.

Tab. V.

Gustaf Karl Fredrik Anton Josef (son af Edvard Karl Vilhelm Otto Ludvig Ernst August tab. III), f. 1838 ²²/₁₂ i Kassel; 1854—1857 elev i kadettskolan i Kassel; 1857 i maj inträdde i Andra Kurhessiska infanteriregementet i Nassau; 1857 i oktober officer därstädes; 1864 i september afsked ur kurhessisk tjänst; 1866 inträdde i preussiska arméen och deltog vid Första Schlesiska Grenadierregementet n:o 10 i fälttåget mot Österrike och bevistade därunder slaget vid Königsgrätz, samt kvarstod vid regementet till 1870; deltog som öfverstelöjtnant och kompanichef under kriget 1870—71; erhöill utanför Paris järnkorset; 1871 i juni kapten; 1880 i mars major; 1882 R. Pr. R. Ö. O. 4 kl.; 1883 i januari kommenderad till generalstaben i Berlin; s. å. järnvägskommisarie i Königsberg; 1888 öfverstelöjtnant; s. å. i september afsked och R. Pr. Kr. O. 3 kl. Åger Tropit-ten vid Königsberg i Pommern. — G. 1:o 1864 ²⁰/₉ m. *Anna Marie Elisabet Branbach* från Wiesbaden, f. 1839 ²³/₆; † 1867 ¹⁹/₆; — 2:o 1871 ²⁴/₆ m. *Klara Jenny Julie Elise Selma Feller*, f. 1847 ⁹/₅; dotter af en major Feller.

Barn:

1. **Elisabet Karolina Pilippine Hulda Marie Ottilia**, f. 1865 ²³/₈. — G. 1893 ²⁵/₅ m. major *Albrecht von Festenberg-Packisch*.
1. **Edvard Karl Otto Frans Fillp Alfred**, f. 1866 ¹²/₁₁. Löjtnant vid 83. infanteriregementet; assistent vid infanteriskjutskolan i Spandau. — G. 1899 ³⁰/₉ m. *Karolina Dziobeck* från Berlin.
2. **Alfred Karl Albert Rudolf Georg Leo**, f. 1872 ⁷/₁₂. Löjtnant vid 16. fältartilleriregementet i Allenstein i Ostpreussen.
2. **Helena Karolina Julie Elise**, f. 1874 ¹/₁₂. — G. 1897 ²²/₁₂ m. löjtnant *Paul Oesterreich*.
2. **Otto Karl Hans Stanislaus Ernst**, f. 1875 ²/₁₂. Löjtnant vid 43. infanteriregementet i Königsberg.
2. **Ellinor Karolina Ottilie Klara**, f. 1880 ²²/₇.
2. **Adele**, f. 1880 ²²/₇; † s. å. ²⁹/₇.
2. **Karl**, f. 1884 ¹⁷/₇; † s. å. ²³/₇.

Tab. VI.

Alfred Vilhelm Georg Karl Edvin Max (son af Edvard Karl Vilhelm Otto Ludvig Ernst August tab. III), f. 1850 ¹⁵/₅ i Fulda; 1869 löjtnant; deltog i 1870—71 års krig; 1870 ⁶/₈ sårades i slaget vid Wörth och erhöill järnkorset; afsked som invalid; öfverflyttade 1874 till Amerika och erhöill anställning i bankaffär i New York; återflyttade 1887 till Tyskland och bosatte sig i Kassel; † 1889 ²⁷/₁₀.

lyckats öfvertala sin man att medelst ett pistolskott göra slut på hennes lidanden, hvarefter han genast sköt äfven sig själf. Den sorgliga händelsen väckte på sin tid i Tyskland stort uppseende och allmänt deltagande.

— G. 1:0 1875 m. *Kristiane Dorotea Strok* från Lomburg vor der Höhe vid Frankfurt a/Main i Hessen, f. 1850^{23/12}; † 1877^{17/11}. — 2:0 1879^{30/9} m. *Amelia Louise Müller*, f. 1856^{6/8} i Hoboken i New-Jersey i Nordamerika. — Bor i Kassel.

Barn:

1. **Kristiane Marie Otilie Margareta**, f. 1877^{4/11}.
2. **Hans Karl Alfred Georg Edvard**, f. 1880^{25/9} i Jersey City Heights.
2. **Edgar Artur Gustaf Vilhelm**, f. 1882^{16/3} i Jersey City Heights.
2. **Alfred Karl Vilhelm**, f. 1883^{25/5} i Jersey City Heights; † 1883^{20/7}.
2. **Iella Fredrika Matilda**, f. 1884^{22/5} i Jersey City Heights.
2. **Elsa Lina Sosie**, f. 1886^{20/7} i Hoboken; † s. å. 13/10.
2. **Rudolf Otto Max Frank**, f. 1888^{21/6} i Kassel; † s. å. 32/12.
2. **Gerog Leo Kuno**, f. 1889^{15/11} i Kassel.

[Tab. 13.]¹⁾

Karl Georg [son af Johan Sodeman, adlad Sodenstierna tab. 1.] Svenskt hofråd i Pommern.

Son:

Johan Abraham, Kapten. [Se tab. 14.]

[Tab. 14.]¹⁾

Johan Abraham, [son af Karl Georg tab. 13]. Kapten.

Son:

Karl Fredrik, f. 1776. Major; † 1839 (Se tab. VII).

Tab. VII (15).¹⁾

Karl Fredrik (son af Johan Abraham tab. 14), f. 1776^{18/3}. Tog 1809 afsked som major och öfvertog fädernegodsen Buschenhagen och Neuen Pleen i Pommern; 1811 amtsauptman i Frantzburg; 1818 preussiskt landtråd i kretsen Frantzburg; 1821 major vid landtvärnet i preussiska arméen; † 1839^{32/3}. — G. 1:0 1809^{15/9} m. *Philippina Henrietta von Normann*, †; — 2:0 m. *Kristina Louise Katarina von Rodbertus*, † 1849^{26/2}.

Barn:

1. **Pilippina Karolina**, f. 1810^{7/6}; † s. å. 25/6.
1. **Maria Fredrika Louise**, f. 1813^{25/6} i Frantzburg; † 1896^{1/1}. G. m. *H. von Rodbertus*.¹⁾
1. **Karl Vilhelm Johan Henrik**, f. 1814. Löjtnant; † 1855. (Se tab. VIII).¹⁾
1. **Fredrik Axel**, f. 1817^{28/7}; † 1826.

¹⁾ Förekommer i »Svenska Adelns Ättartaflor» af G. Anrep.

2. **Otto Barnim Boguslav**, f. 1824. Godsägare. (Se tab IX.)
2. **Vilhelmina Juliana Charlotte Matilda**, f. 1827 ²²/₄. Stiftsdam i stiftet Barth i Vorpommern.

Tab. VIII.

Karl Vilhelm Johan Henrik (son af Karl Fredrik tab. VII), f. 1814 ⁸/₁₀. Var 1836 löjtnant vid Preussiska 2. infanteriregementet; afsked; † 1855 ²/₅ och begrafven vid Deutsch-Eylau. Ägde godset Grap-Werder vid Deutsch-Eylau i Westfalen. — G. 1849 ²/₃ m. *Karolina Johanna Preuss*; †.

Barn:

Ida Maria Louise, f. 1839 ¹⁹/₁₂. Lefde ännu för några år sedan i Dessau.

Anna Matilda Pauline, f. 1851 ²⁵/₇; † 1854 ⁴/₁₁.

Axel Karl Johan Georg, f. 1854 ²⁷/₆; † 1858 ³/₄.

Tab. IX.

Otto Barnim Boguslav (son af Karl Fredrik tab. VII), f. 1824 ³¹/₈. Äger godset Sternberg vid Culmsee och bor i Thorn. G. 1862 ¹⁸/₃ m. *Emma Matilda Borehsman*.

Barn:

Barnim Karl Georg, f. 1863 ²⁰/₃. Vårdshusvärd.

Elisabet Kristina Augusta, f. 1864 ⁶/₈.

Hedvig Matilda Antonie, f. 1867 ⁷/₁.

Anna Louise, f. 1868 ²⁴/₁₂. G. m. en löjtnant *Rindfleisch* i Königsberg.

Ulrik Otto Edvard, f. 1875 ⁴/₁₁. Köpman.

Margareta Emma Ottona, f. 1878 ²⁸/₅.

(Meddeladt genom f. d. Jägmästaren
L. Sodenstierna. — Karl K:son Leijonhufvud.)

Riksvapnet öfver hufvudingången till Riksdagshuset.

Då Red. af »Personhistorisk Tidskrift» jemte en i 1:a årgångens 4:de häfte meddelad afbildning af gipsmodellen till det Riksvapen, som är afsedt att pryda det nya Riksdagshuset, uppmanat »den heraldiskt intresserade» allmänheten att i tidskriften framlägga sina »uttalanden», anhåller en »intresserad» om plats för nedanstående anspråkslösa omdömen, ehuru nyttan af en diskussion i detta ämne synes tvifvelaktig i betraktande af ordalagen i det »svar» från Hrr fullmäktige i Riksbanken, som i dagspressen meddelats.

Från rent heraldisk synpunkt torde emellertid med fog kunna anmärkas:

1:o) att de skölden hållande lejonen, som utgöra en integrerande del af Svenska Riksvapnet, blifvit ställda såsom stödjande »cartouchen» i stället för sjelfva skölden, hvilket är en slags *contradictio in adjecto*, då användandet af den heraldiska inramning, som benämnes *cartouche*, utesluter sköldhållare; dessa ersattes under den Karolinska tiden — och i de franska mönstren — af bladgirlander, palmqvistar o. dyl., här synes visserligen äfven en antydning till något sådant, men med skäl kan ifrågasättas om man i det Riksvapen, som i början af 1900-talet åsattes en riksbbyggnad, bör utbyta den sedan mera än ett sekel skölden tillhörande (och skulpturalt tacksamma) Serafimerkedjan mot en mager bladgirland med *nedåt* riktade (= vissnade) löf, äfven om denna har hemul i den Karolinska stilen. Denna *Karolinska stil* som gifvit landet dess stoltaste praktbyggnader, är ej lika efterdömlig i heraldiskt hänseende, såsom äfven erkännes i Riksantikvarien Hildebrands text till sista editionen af Dahlbergs *Svecia ant. & hod.*, der det på sid. 31 yttras: »vapensköldar förekomma i stort antal i Dahlbergs *Svecia antiqua & hodierna* och de hafva i högst väsentlig mån inverkat på de heraldiska former, som användts under 1700-talet och något mera än hälften af 1800-talet. *I senaste tid har man omsider gått tillbaka till de ursprung-*

liga heraldiska formerna.¹⁾ Dahlbergs tid var så storslagen, att det icke kunde falla dem in att från något annat tidehvarf låna under detsamma uppkomna och använda former, utan skulle allt taga gestalt efter det Karolinska tidehvarfvets smak.»

Vår tid har ej tillräckliga anspråk på epitetet »storhetstid» för att tillvälla sig rätt att bortse från hvad som numera anses för heraldiskt abcd.

2:o) *Sköldhållarne* — lejonen — erbjuda sig såsom föremål för kritik såväl från heraldisk som rent konstnärlig synpunkt. Det svenska riksvapnets sköldhållare äro sedan Gustaf II Adolfs tid (med afbrott för de konungar, som blott förde Svea vapen [3 kronor]) två upprätt stående lejon med högt lyftade, i spetsen tvåklufna svansar. Storhetstiden, som för öfrigt möter oss i hela det afbildade portornamentet, skulle aldrig hafva fördragit dessa djur med »svansen emellan benen» och med gap, som visserligen synas tillräckliga att framsläppa ett rytande, men ej af mod utan af — smärta efter ett slag, eller blott fruktan därför, som tvungit, isynnerhet det (heraldiskt) högra lejonet att, vridande sig i vända, draga in sin svans. Från konstnärlig synpunkt kan väl med fog den anmärkning framställas att skulptören genom att göra lejonens ställning till skölden intimt beroende af porthvalfvets hävlfning, nödgats neddraga hvarderas ena bakken så långt att det högra lejonet synes *fasthålla sig* vid skölden för att ej halka ned utför hävlfningen och det venstra lejonet om äfven det behöfver fasthålla sig själf i st. f. att stödja skölden, eller måhända rusar upp för att i en hastig vändning kullvräka densamma. Genom gruppens anordning synes den ro gått förlorad, som höfves ett plastiskt konstverk af här ifrågasatta dimensioner.

Slutligen 3:o) torde kunna ifrågasättas, huruvida ej arkitektens behof af en lämplig afslutningsspets förledt honom — eller bildhuggaren — att sätta den kungliga kronan alltför högt ofvan skölden; såsom den förra nu sitter, kröner den ej Sveriges rikets vapensköld utan konstnärens verk i sin helhet. Skall den återigen betraktas såsom hvilande på vapentältets tak (en riktig ställning!) så kan anmärkas att alltför liten del af tältet är synlig och under detsamma inrymmas alltför många attributer. Framtiden får utvisa, om de tvenne hornblåsande »putti» som sitta på draperiets veck, synas lika lätta i granit som i gips; deras motive-ring på den plats de fått är i alla fall något oklar och någon

¹⁾ Kursiveradt af Ins.

Stockholmsskämtare skulle möjligen ifrågasätta deras berättigande sedan riksdagsutblåsningen är borttagen.

Enligt tidningsreferat hafva Herrar bankofullmäktige i sitt »svar» framhållit att »vapnet i fråga är afsedt mindre att utgöra ett heraldiskt minnesmärke än en arkitektonisk prydnad med riksvapnet till motiv, utförd i harmoni med byggnadens stil i allmänhet». Då dessutom Herrar fullmäktige förklarar sig »anse sig sakna allt skäl att i den ifrågavarande delen underkasta sig någon särskild myndighets bestämmande», uppträda de med anspråk på byggherrens ensamrätt att bestämma, och är derom ej lönt att tvista, utan får man nöja sig med en ödmjuk hemställan att, i likhet med hvad i Tyskland och andra större kulturländer eger rum, det noga tillses att en nyare tids fordran på undvikande af heraldiska osmakligheter iakttagas af de konstnärer som erhållit Riksdagens uppdrag. Några få år kunna, på grund af ökad kunskap, i hög grad förändra de i dag rådande åsigterna i dylika frågor; varning kan t. ex. hemtas från den staty, som Stockholm rest åt sin grundläggare på en tid då heraldikens studium var försummadt; Birger Jarls sköld är försedd med en vapenbild, som är (kritiklöst) kopierad från Dahlbergs *Suecia*, men dock *nu* tack vare våra illustrerade nyare historieböcker, måste förefalla äfven äldre skolgossar löjlig. Dahlbergs *Suecia* innehåller ej få varningar för efterföljare att ej förqväfva heraldikens blygsamma fordringar genom att helt inhölja dem i konstnärskapets rika mantelveck.

I februari 1900.

G. W. G.

Genealogisk och Biografisk litteratur.¹⁾

Kongl. Skogs- och Jägeristaten. Biografiska studier 1539—1898 af Hugo Samelius. XVI+276 sidor. Pris för abonnenter 10 kr., i bokhandeln 15 kronor.

I dagspressen, i tidskrifter och i synnerhet i »Jägaren» har man under de senaste åren haft tillfälle att under ett stort antal väl och sakrikt skrifna biografier finna märket Szs. Det är egaren af detta märke, som med förevarande volym framträder med ett större biografiskt samlingsverk öfver den kår han sjelf tillhör.

Sedan flera år tillbaka har författaren i olika af hufvudstadens arkiv samlat materiel dertill, men, ej nöjd med hvad dessa gifvit, har han äfven med mycken omsorg genomgått den ganska vidlyftiga tryckta biografiska litteraturen.

Arbetet inledes med en kort, men sakrikt hållen framställning af jägeristatens uppkomst i Sverige. Derefter följer i alfabetisk ordning de olika personernas biografier, åtföljda af literaturlöfning öfver vederbörandes literära produktion. Hvad dessa biografier beträffa synas de i allmänhet vara utarbetade med noggrannhet. Vi taga oss dock friheten påpeka att arbetet skulle blifvit betydligt värderikare, om författaren meddelat svärföräldrars fullständiga namn och titel samt hustrurs födelseort, dag och år. Visserligen finnas här och der notiser om hustrurnas härkomst, men blott i sådana fall då de varit döttrar till jägeritjenstemän. Som vi tro oss veta, arbetar författaren redan nu på att utgifva ett supplement till sitt verk, sålunda kan denna brist ännu afhjelpas.

Hvad arbetets utstyrsel beträffar är den vårdad.

V. —n.

Kalender öfver i Sverige lefvande ointroducerad adel, svensk och utländsk. Andra årgången, utgifven af C. H. Tersmeden.

En välkommen bok för de många, hvilka i vår tid sysselsätta sig med släktforskning och vaperkännedom äfven rörande nu lef-

¹⁾ Då en af de här nedan införda granskningarna tagit något större utrymme än ämnadt var kunna trenne redan utlofvade recensioner ej intagas förrän i ett kommande häfte.

vande »adeliga ätter», kan man kalla hr C. H. Tersmedens kalender öfver ointroducerad adel. Ett behof för den stora allmänheten i samma grad som kalendrarne öfver den introducerade adeln är den af flera skäl deremot icke. Slägternas fåtalighet, deras egenskap i många fall att bestå af utländingar, hvilka på föga stadigvarande fot slagit sig ned i vårt land och ej sällan efter några år vända om till hemlandet, många slägtmedlemmars föga bemärkta ställning o. s. v., allt detta och ännu flera orsaker samverka till, att behofvet af boken ej kan vara stort.

Beträffande den »fullkomliga fullständigheten» har utgifv. utan tvifvel rätt uti, att endast ett fåtal ointroducerade ätter finnas i Sverige, hvilka icke äro upptagna i denna kalender. Några torde dock kunna uppletas, om äfven den fullgiltiga bevisningen ej är så god att taga fram. Men en i detta hänseende ny slägt von Samson Himmelstern eller Samson von Himmelstjerna, som är svensk adel från 1640 (jfr Schlegel & Klingspor) kan dock med all visshet hänföras till den ointroducerade svenska adeln, sedan en medlem af denna slägt herr Ernst Samson från Estland inköpt Edeby säteri i Helgarö socken i Södermanland på hösten 1899.

Inkonsekvensen i afseende på upptagande eller uteslutande af vissa slägter eller slägtmedlemmar i detta arbete är uppenbarligen ganska stor. Skola slägterna Reveroni de St Cyr, Wallén och Lavonius uteslutas på grund af de skäl, som äro i förordet angifne, synas med full rätt böra försvinna ur kalendern dels många i utlandet bosatte personer, dels alla kvinliga slägtmedlemmar, hvilka gift sig inom slägter, som icke tillhöra den ointroducerade adeln. Särskildt rörande slägten Lavonius tyckes utgifvaren tagit som anledning till dess uteslutande det sena året (1855) för adelsvärdigheten; ty eljes är ofattligt, hvarför detta år blifvit anfördt vid talet i förordet om denna slägt. Skulle samma tillvägagående utan undantag äga rum, blefve deraf en följd, att alla slägter, som äro utdöda på manssidan, och hvars kvarlevande medlemmar genom giften bära andra namn, ej komme att i kalendern intagas. Förf., som i afseende på intagande af en ätt i kalendern, synes hafva glömt den urgamla dommarregeln »hällre fria än fälla» d. v. s. här ändrad till »hällre i kalendern intaga en ätt, som ej har fullt bindande bevis för adelskap, än med orätt utesluta någon», har dock med slägten Bratt (enligt förf:s åsigt skulle den ju ännu icke hafva rätt till benämningen »ätt», då ej adelskapet är till fullo bevisadt), gjort ett undantag. Utan tvifvel finnas flera slägter, som hafva lika stor och måhända större

rätt till adelskap än denna. I en nu mera afliden, framstående genealogisk samlares bibliotek såg rec. släkten In de Betou införd i en tryckt förteckning på den holländska adeln. Jag beklagar blott, att jag nu är urståndsatt att uppgifva bokens holländska titel.

Om af släkten Gahn endast hufvudmannen, hans hustru och moder, såsom förf. uppgifver, äro »re vera» skotsk adel, men ingen af den öfriga släkten, hvilket synes särdeles intresserat förf. att meddela, då det icke allenast delgifves två gånger sid. 62 och 66, utan derjemte de adliga personerna af släkten äro genom ett groft streck skilde från de andra, vore af synnerlig vigt att re vera få veta från hvilken tid denna förordning om skotskt adelskap härstammar, om den är från tiden före eller efter denna slägts inflyttning till Sverige 1572? Derpå torde bero i hvad mån den kan tillämpas på denna sedan mer än 3 århundraden svenska slägt. Och äro samtliga öfriga slägtmedlemmar (mer än 40 personer) icke adel, hvarför finnas de då införde i kalendern? Hafva de arfsrätt till adelskapet liksom 1809 års slägterna¹⁾ i Sverige? Allt detta borde förf. ej underlåtit att utreda.

På släkten von Horn af Rantzien förekommer hufvudmannens moder fru Gotton von Horn, född von Hennigs, om hvilken det i en parentes heter (Tysk adel. ätt). Med detta tyska adelskap förhåller det sig ungefär på samma sätt som med släkten von Mecklenburgs friherrevärdighet. Utgifv., som är så oblidkeligt sträng vid granskning af några slägters värdighet, men utan invändning godkänner andras ibland rätt tvifvelaktiga adelskap, hade därför bort anföra hvar uppgiften är hemtad. Man kan ju eljes misstänka honom vara tillverkare af tyskt adelskap.

Vissa slägter bland de »urgamla, högförnäma och lysande», sådana som von Ahlefeld, Grubbe, von Hallwyl, von der Lancken, Moltke, Munthe m. fl., hafva fått förfäderna ganska intressant skildrade, hvarjemte de äro försedde med utdrag ur stamtaflor m. m. Men att en och annan af dessa gamla herrar haft något att skaffa

---

¹⁾ D. v. s. de slägter, som äro adlade detta år efter den 6 juni eller senare.

med vårt land, synes utgifv. ej haft någon närmare kännedom om eller ansett värdt att nämnas. Det kan dock förtjena ihågkommas framför österrikiske faltmarskalken Henrik Holcks vilda bragder, som synas hafva föga lämplig plats i denna kalender.

Den på sid. 89 omnämnda länsherren på Malmöhus Sivert Grubbe var eljes märklig genom sina vidlyftiga resor i flera af Europas länder och särskildt för oss genom sina två färder till Sverige. Den första skedde 1595, då han den 8 februari såsom ambassadkavaljer åt Kristian Friis var närvarande vid Gustaf II Adolfs dop på Stockholms slott. Andra gången Sivert Grubbe reste till Sverige var 1618 på hösten som befullmäktigadt sändebud. Han kom då först till Norrköping, der han fann för sig ett fartyg från Nyborg, uteslutande lastadt med päron och äpplen, hvarför tillbyttes råg och hvete. Östergötland hade således redan då spanmålsutförsel. Derifrån fortsattes färden till Nyköping, der han uppvaktade drottning Kristina (af Holstein), hvilken från denna residensstad med kraftig hand styrde sonen Karl Filips furstendöme under hans minderårighet eller frånvaro i kriget. Drottningen mottog Grubbe med stor högtidlighet, sjelf omgifven af ej mindre än 11 hofjungfrur. Åtskilligt mera kunde vara att berättas om honom, då hans anteckningar och dagbok finnas i utdrag införda i Brings »Handlingar i Sv. Hist.»; men skulle blifva allt för vidlyftigt att här anföra.

Rörande släkten von der Lancken kan nämnas, att Henning von der Lancken var dansk höfvitsman på Trollaborgs slott i Småland 1434, då han måste uppgifva det åt Engelbrechts folk under anförande af Herman Berman. (Jfr Hvitfeld: Danm. Rig. Krönike I: 777 och Styffe: K. U.). Den höfvitsman von der Lancken å Rumlaborgs slott, som förf. omnämner, är deremot ej känd af Styffe, och torde då knappast återfinnas i samtida handlingar. Sid. 135 säger utgifv. »för öfrigt träffas i svenska handlingar från 1400-talet då och då namnet von der Lancken» — —. Den intresserade allmänheten, men allsynnerligast de nu lefvande herrar von der Lancken skulle säkerligen blifvit utgifv. mycket tacksamma för bestyrkta uppgifter i detta fall.

Att på en gemensam stamtafla sammanföra en medeltidssläkt är alltid svårare, för att ej säga omöjligt, då medlemmarne begagna

ett häfdvunnet slägtnamn och blott undantagsvis faderns dopnamn, så mycket mera, då äfven vapenbilderna, i synnerhet under äldre tider, ej sällan växla. Detta senare var ej förhållandet med den gamla Moltkeätten, men väl det förra. Derför är det också endast om några få medlemmar af de danska och svenska grenarne af denna slägt under medeltiden, som man kan påvisa en sannolik, men föga bestyrkt inbördes slägtskap. Att släkten är af slavisk (vendisk?) stam, torde vara obestriddigt. Sköldemärket synes alltid varit 3 orrtuppar (= »foglar af det slag, som på tyska kallas Birkhan» enligt utgifv:s ord) af naturlig färg eller svarta i guldfält. Om ordet »Moltke» (namnet skrives i handlingarne från 12- och 1300-talen Møltiko, Molteko m. fl. olika sätt) såsom utgifv. synes antaga, då han talar om »moltke foglar», på vendisk eller annan slavisk munart betyder orre, är för rec. obekant; men bör i kgl. biblioteket lätt kunna undersökas. Det synes bestyrkas deraf att P. Wieselgren i ett citat i Biogr. Lex. 23: 178 kallar de 3 foglarne i Moltkeättens vapen »3 små Moltiker». Skada blott att han ej angifver hvar citatet är hemtadt. Släkten uppgifves ursprungligen tillhört Mecklenburg; men var redan i midten af 1200-talet talrik i Pommern och på Rügen, hvilkas furstar den tjenade (Jfr Suhm: Danm. rig. Historie IX, X del.). Senare kom släkten till Danmark, der den dock redan i början af 1300-talet var mångtalig. I Sverige förekommer den först i senare hälften af detta århundrade. Den af utgifv., som 1363 till Sverige inkommen, nämde Henning Moltke synes ej förekomma i någon kvarvarande samtida handling. Men 10 år senare eller 1373 den 15 maj öfvertogo riddaren Henrik Moltke som höfvitsman och hans son väpnaren (= knecht) Hennike Moltke af hertig Albrecht af Mecklenburg som pant Stäkeholms slott, Vesterviks stad och »landet» Tjust, af hvilket sistnämnda sonen Hennike, efter biskop Gottskalks i Linköping mord 1372, hade bemäktigat sig tionde (Styffe: Bidrag etc.: I). År 1381 kallas han »Hennike i Thorwnefalla eller Thorbernefelde» och synes således då varit bosatt på Seland, der nämnde gård är belägen i Tusse härad, hvarest äfven Stigbjersby ligger, som han pantade till sig mot 50 mark silfver 1382. Var 1383 riddare (sannolikt icke svensk) och omtalas som död 1408. Samtidigt med honom nämnes en riddare »Herr Johan Mølteke», som 1383 den 14 april i Vadstena beseglar ett salubref till klostret derstädes. Nästan sannolikt synes, att dessa två voro samma person och namnet Hennike (eller kanske rättare »Hännike») ett dimunitiv af Johann. Denne, som snarare var dansk än svensk,

var gift 1374 eller derefter med Katrina Glysingsdotter¹⁾ i hennes andra gifte,²⁾ som var enka efter andre mannen 1408 den 14 juni och ligger begravnen i Vadstena klosterkyrka. Hon var dotter af riddaren Kettil Glysing och Ingeborg Eriksdotter (herr Erik Turessons dotter af Bielkeslägten) och hade först varit gift med riddaren Karl Ulfsson (ett lejon af s. k. Ulfåsaslägten) (jfr Scr. rer. Suec. 3: 2, 216; R. A. perg. br.; Hist. Tidskr. 6: 83). Till Johann Molteke och Katrina Glysingsdotter bortbytte Bo Jonsson 1383 gården Bro i Kinds härad nu Brokind; men köpte den åter 1386. Jfr Tham: Linköpings län II: 940. Som Hännike Moltkes barn uppgifvas: 1. Johann Moltke, som var riddare 1449 (enligt Tibell: Seraph. Ord. Hist.: 174, som likväl är mindre säker som källa). Denne Johann Moltke har jag hittills ej funnit i samtida handling. Samma förhållande eger rum med den som hans son uppgifne Nils Moltke, af Hr Tersmeden kallad riksråd; men denna värdighet torde knappt någon af slägten uppnått i Sverige. Johann Moltke var enligt gamla stamtaflor gift med Anna Eriksdotter, dotter af Erik Pedersson Ugrup. Denna uppgift får i viss mån stöd deraf, att en »Peder Moltike, som kallas Wgorp», var 1511 i maj fången hos riksföreståndaren Svante Nilsson. Om hans utvexling underhandlades med biskop Vincenius i Skara, som hade en sven Knut Håkansson fången i Danmark »siden Her Aacke Hansson bleff slagen» (vid Fantehule i Skåne 1510). Biskopen hade erfarit, att hans sven var så god till »släckt, byrd och manheeth» som Per Wgorp. Utvexlingen kom dock ej till stånd, ty Peder Wgorp löste sig ur fångenskapen med 2000 mark Stockholms örtugar (Jfr Styffe: Bidrag etc. V.). 2. Margreta Hännikes- eller Johansdotter dog 1413 och ligger begravnen i Vadstena klosterkyrka. Hon var gift med riddaren, riksrådet och drotseten Kristiern Niklissou (af Vasaslägten, men bar ej »Vasa» namnet, såsom utgifv. antyder) i hans första gifte, och som dog 1442. Uppgiften, att konung Gustaf I härstammar från Moltkeslägten, är således origtig; ty konungens

¹⁾ Under medeltiden buro döttrarne inom en familj icke faderns tillnamn, när sådant af slägten brukades. Deremot användes såsom här, understundom släktnamnet i st. f. fadersnamn. Man finner aldrig Katrina Glysing, men väl Katrina Glysingsdotter. Likaså Anna Fikkedotter aldrig Anna Bülow, Anna Reinholdsdotter aldrig Anna Leuhusen. Äfven män begagna någon gång på samma sätt släktnamnet i st. f. fadersnamnet t. ex. Gabriel Körningsson. Släktnamnet synes ansetts tillhöra endast mansstammen icke kvinnolinien.

²⁾ Ingeborg Eriksdotters gåfvobref till Vadstena kloster 1374 den 15 januari beseglas af två hennes der nämnda mågar samt »Hännike Myltike», som således då ännu icke var hennes måg.

farfader Johan Kristiernsson var son af herr Kristiern Niklissons andra hustru fru Margreta Eriksdotter (Krummedig) och ej af fru Margreta Hännikesdotter (Moltke). De 3 orrtupparnes vapenmärke¹⁾ förekommer ej heller på konungens fäderneanor, om man jemför de gamla antaflorna hos Peringsköld (Monumen. Ullerakr. sid 62), som fordum funnos i Upsala domkyrka, hvaremot den 5-grenade och 15-löfvade linden, Krummedigernas märke, der är synligt. Till följd af detta härstammingsförhållande blifver således uppgiften om »det ryska kejsarhusets och de allra flesta kejsersliga och kungliga hus härstamning från de gamla Moltkar», såvida utgifv., som synes sannolikt, antager, att det är genom Gustaf I, ej heller fullt riktig, ty de härstammade väl från Margreta Hännikesdotter (Moltke), men ej genom Gustaf I, utan genom hans drottning Margreta Eriksdotter (Leijonhufvud), som var sons dotterdotter till nyssnämnda Margreta Hännikesdotter (jfr Örnberg: Ättartal V: 62).

3. Ingeborg Hännikesdotter, som lefde 1410 ⁷/₆ (Sv. Dipl.), var gift med riddaren och riksrådet Gottskalk Benktsson (tillbaka-seende ulfsläkten) till Aspenäs i Våla socken i Upland (Vesterås län) och Nynäs i Ösmo socken i Söder Törn. Han kallas väpnare 1383 och lefde ännu 1453.

4(?). En Eggert eller Evert Moltke (Johansson?) uppgifves (obevisadt) varit son af Hännike Moltke. Han var 1391 fogde på Ståkeborgs (sedan Stegeborg) slott och öfver Hammarkinds härad, der han utskref en dryg gård af alla häradets innebyggare kyrkans landbönder ej ens undantagna. (Styffe: Skand. u. Unions-tiden). Han är sannolikt icke samma person som den Evert Moltke, hvilken 1376 var konungens marsk i Danmark (Dansk Magasin I) eller som den Evert Moltke, hvilken 1449 som danskt riksråd bevittnar en konung Kristians regeringshandling i Köpenhamn (Wegener: Dipl. Christierni primi).

En Johan Moltke, måhända densamma som ofvannämnda Hännike, egde Bavelse gård på Seland 1401 (Ny Dansk Magasin V) och hade sonen Evert (kanske fogden på Ståkeborg), som var gift med Beate Rönnow. Deras dotter Anne Evertsdotter var gift med danske riddaren (1464), höfvidsmannen på Varbergs slott,

¹⁾ Af hvad anledning nämnda vapenbild kunnat komma på konung Karl Knutssons gravård i Riddarholmskyrkan (jfr Sv. illustr. Hist. II: 353) är mig obekant. Någon hans härstamning från Moltkeätten är ej känd. Det synes vara ett nytt bevis på, huru ofta anvapen äro orätt anbragte. Detta under antagande att teckningen är riktig, ty sjelfva gravvården har jag ej nu granskat.

riksrådet (1465—92) Erik Aagessen (Tott), som var son till den äfven i Sveriges historia kände Aage Axelssen.

Konung Erik af Pommern förlånade en Herman Moltke med Borgesysssel i Norge, der han plågade bönderna, så att de reste sig 1424, dock utan vidare påföljd (Sv. illustr. Hist. II: 191). Måhända densamme som af Tibell kallas riddare (sannolikt dansk) 1449 under namn af Herman *Johansson* (?) Moltke.

»Fikke» (Vicke) Molteke hade en dotter »fru Greta Fikka Molteka dotter», som var enka 1432 efter »Johan Karlsson på Bornö» i Salems socken, då hon sålde 3 öresland i Näsby i Botkyrka socken och 3 öresland i »Ladhuvik» i Salems socken båda i Söder Törn till Helgeandshuset i Stockholm (jfr Stockh. st. jordbok: 449). Af hvad släkt Joan Karlsson var, är ej kändt. Att döma af »Greta Fikka Molteka dotters» fru titel var han riddare, så vida hon ej förut varit gift med en riddare.

Karin och Beritte, döttrar af Johan Moltke i Ljungby (Småland?) bortbyta till Per Tursson (Bielke) på Kragerum (Kråkerum) Aasa (Asa) gård i Fliseryds socken i Tjust med dess tillägor mot en gård i Aas (Åhus) köpstad 1505 $\frac{6}{16}$. Deras farfader Jens Moltke jemte deras bröder P(eder?) och Aage nämnas. En deras farbror Erik Jenssen beseglar samma handling (Perg. br. i R. A.).

Af hvad nu är anfördt om denna släkt i Sverige under medeltiden, framgår att dess medlemmar varit föga framstående. Snarare framtråda de med samma våldsbragder och olagligheter som flertalet utländska fogdar och höfvitsmän under samma tid. Knappast någon har varit svensk riddare och ej heller, som redan är nämndt, riksråd.

Som ett tillägg af intresse till greffliga ätten von Hallwyls historik kan nämnas, att dess nuvarande hufvudman i Sverige, bland andra familjklenoder, eger det tacksägelsebref på pergament, som från förbundsrådet i Schweitz eller dess ställföreträdare öfverlemnades till segraren vid Murten Hans von Hallwyl omedelbart efter slaget 1476.

Beträffande Vångaätten var den under medeltiden obetydligt känd och är det troligen ännu. Slägtsammanhanget är föga undersökt och torde ej heller blifva det förr än en större del medeltidshandlingar blifva genomforskade. Sannolikt är det med

denna ätts vapenbild strömmarne (vanligen 3) samma förhållande som med sparren och flera andra vapenbilder, att den förts af olika slægter, som icke voro befryndade med hvarandra, men skildes åt genom färgerna och hjälmtecknen, som man nu mera ej kan få reda på för många slægter och personer. Ett önskningsmål för en kommande upplaga af denna intressanta bok, borde vara en utredning af denna och flera slägters tidigare förhållanden efter föredöme af Danmarks adels aarbog.

I afseende på de heraldiska omständigheterna är berömvärdt, att utgifv. frångått sin i förra upplagan uttalade åsigt om betydelsen af höger och venster inom heraldiken, som stridde mot allmänt antagen regel.

Likaså önskvärdt vore, att utgifv. frånginge hela sin nuvarande åskådning i afseende på ståndsförhållandena, sedan alla stånd för så lång tid tillbaka nästan upphört att finnas till såsom privilegierade. Det är med en till ängslan gränsande ifver som utgifv. skyndar att upplysa, att en person, som har ett namn liknande en »adelig» ätts, ej tillhör denna eller att uppresa en skiljemur mellan en slægts adliga och icke adliga medlemmar genom att draga ett groft streck dem emellan. Hvarthän en följdriktig tillbakagång, sådan som utgifv. sannolikt vill hafva den, skulle leda, är ej godt att säga, måhända till tiden före Karl XI:s reduktion, ja, möjligen ännu längre tillbaka. Men det vissa är, att sådane ätgärder, som de nyssnämnda göra hvarken denna bok eller slägtforskningen om adeln populär.

På flera slægter förekomma, att vapenafbildningarna ej öfverensstämma med tillhörande beskrifningar. Öfre fältet i slägten von Arnolds vapen uppgifves vara belagdt med purpurfärg; men har på afbildningen vanlig zinnoberröd färg.

Slägten von Mühlenfels skall i skölden föra en stork af naturlig färg, som är hvit med svarta vingar och röd näbb. Helt silfverfärgade storkar, sådane som den å afbildningen, finnas troligen icke i vildt tillstånd. Hornen på hjälmen kallas buffelhorn; men afbildningen visar sådane som i heraldiken få namn af »ves-selhorn», till följd deraf, att penningmän under medeltiden i sådane horn förvarade sina tillgångar i klingande (vexel) mynt.

Att den heraldiska figuren »enhörning» ej, som förf. antyder, kan vara »en häst med horn», finner man lätt deraf, att den i släkten Bukowski Boncz vapen afbildade enhörningen tydligen är ett klöfdjur och ej ett hofdjur. Förebilden i naturen för detta fantasidjur är utan tvifvel en eller par i Afrika levande antiloparter (*Oryx*), hvars två horn visserligen äro bakåt vända, men obetydligt böjda och spiralvridna samt så fullkomligt jemnlöpande, att sedda från sidan på visst afstånd de alldeles se ut som ett horn. Djuret, som har litet bockskägg, svag man och svansen något lik den hos hästen, är, som alla antiloper, ett klöfdjur, och som sådant afbildas det rätt i de flesta äldre vapenböcker. I senare tider har figuren genom obekantskap med härkomsten blifvit förvandlad till en häst, men som stundom fått behålla klöfvarne. Sannolikt har denna antilopart i gamla tider bland den stora mångfalden af främmande djur varit synlig på de romerska arenorna, derifrån bilden fortplantat sig fastän i något förvriden form. Den finnes afbildad å de gamla egyptiska grafmonumenterna och var känd af Plinius under sitt nuvarande namn. I Sverige förde den från (norra?) Tyskland inflyttade släkten Niepritz eller Nipertz under 13- och 1400-talen en sådan figur uppstående i skölden och en sittande dylik på hjälmen (Sv. illustr. Hist. II: 299). Hos de gamla svenska ätterna söker man sannolikt förgäfvets denna vapenbild. För jernförelse må man betrakta den venstra sköldhållaren på engelska riksvapnet i det på Tullbergs förlag utgifna praktverket: »Les maisons souveraines de l'Europe».

Ännu en heraldisk anmärkning, som gäller ej allenast detta arbete utan sannolikt de flesta om ej alla likartade (d. v. s. vapenböcker) sedan århundraden tillbaka, men som likväl grundar sig på ändå äldre häfd och figurens i fråga ursprung. Det är nämligen utseendet på en s. k. vildman anmärkningen rör. Urbilden till denna figur är — jag tror mig nästan kunna säga naturligtvis — grekernas och romarnes satyr eller faun och som sådan skall den alltid vara hårbeklädd och ej hafva kroppen slät. Detta synes varit erkänt under medeltiden, då i de vapen der vildmän förekomma dessa alltid äro ludna. I riddaren Sven Stures sigill från förra hälften af 1400-talet synes en vildman med svag antydning om ludenhet i det dåligt afbildade sigillet (jfr Rääf: Ydre härads tab. I: 12).

Fullkomligt tydlig är den ludne vildmannen i Gregers Matssons (en lilja) sigill (Peringsköld: Monum. Ulleraker. I: 48) från 1400-talets senare del, andra exempel att förtiga. Men mest framstå-

ende är dock denna figur i 4 af konung Kristian I:s praktsigill, der faunstypen med den starka ludenheten är fullt utpräglad (jfr Wegener Diplom. Christierni primi). Att framställa kroppen som slät, som nu i långa tider skett, är således utan tvifvel origtigt. Hvad som gifvit anledning till och tiden för förkastande af den ursprungliga typen, torde nu ej kunna utredas.

Bokens utstyrsel är mönstergill hvad beträffar papper, tryck och plancher; men icke så omslaget. Vapnet på pärmen är ett heraldiskt oting. Man behöfver endast erinra om att ofvanför Sveavapnet i skölden placerats Götavapnet på ett standar. Hvarför ej riksvapnet i färger och således dessa två likställda i sköldens olika fält.

Ännu mera kunde vara att tillägga; men det sagda må vara nog. Oaktadt allt hvad som är anmärkt, rättadt och tillagdt på det förut till stor del oplöjda fältet, finner anmeldaren, som fullkomligt uppskattar den möda och omsorg, hvarmed kalendern utarbetats, stor anledning att lyckönska utgifvaren till det värderika arbetet.

—a—

Genmäle.¹⁾

Personhistorisk tidskrift 1898—1899, 4 häftet.

Kongl. Svea Hofrätts Presidenter samt Embets- och tjenstemän 1614—1898, sid. 243—244. »A. V. P.» har här gjort några oriktiga framställningar af arbetet.

Han säger till att börja med att det är ett arbete af »jmförelsevis ringa omfång»; hvad han menar med ett arbete af ringa omfång säger han icke, men väl att »Svenska adelns ättartaflor från 1857» är ett större arbete; det är ju visst sannt att det är större, men för mig har forskningen och utarbetandet af förevarande biografiska arbete varit af jmförelsevis stort omfång; det har tagit ofantligt mycken tid och arbete och omtanka i anspråk.

¹⁾ Redaktionen, som ställer sig fullt opartisk med afseende å de granskningar, hvilka intagas i Personhistorisk Tidskrift, har ej velat förmena häradshöfding Anjou att få infördt detta »Genmäle» mot »A. V. P:s» granskning i föregående häfte, så mycket mindre som arbetet ifråga, om det i vissa fall kan klandras, å andra sidan har stora förtjänster, hvilka det skulle vara orättvist att icke erkänna.

Vidare säger »A. V. P.» att utgifvaren skulle förut hafva »uppgjort en i alla delar bestämd plan för utarbetandet». Jag förstår icke detta. Plan har naturligtvis varit följd så väl i det stora hela som i detaljerna, hvilket väl torde framgå vid studerandet af arbetet, om ock kanske ett och annat studentår eller annat datum af mindre vikt fattas och vid ytterligare forskningar kunnat finnas.

Vidare säger »A. V. P.» att författaren »nöjt sig med de uppgifter, han i ett eller annat biografiskt arbete eller i vissa urkundssamlingar påträffat» och »ej gjort sig möda med att sammanställa dessa med andra uppgifter». Detta är något *alldeles oriktigt framställt*. Jag har tvärtom icke lemnat någon möda ospard att få i första rummet *fullt tillförlitliga* och vidare *så fullständiga* anteckningar som möjligt, utan att dock belasta arbetet med småsaker. För största delen af personerna i arbetet har jag sammanställt och granskat och kompletterat ur en mängd källor, otryckta och tryckta, för större delen tror jag de torde uppgå till 6 à 8 källor, som äro antecknade i mitt manuskript, förutom studerande af en del arbeten, der personerna endast i ett eller annat afseende förekommit. För mig har all litteratur, hvarur jag möjligen kunnat hemta några ytterligare anteckningar, åtminstone af någon vikt eller intresse, varit uttömd. Der finnas nog åtskilliga personer, såsom Crusenstolpe t. ex., som kunnat skrivas mycket vidlyftigare, men sådant har icke ingått i utgifvarens *plan*, utan har utgifvaren måst akta sig att *icke för mycket uttänja* arbetet på mera kända personligheter af anledning att i så fall arbetet *icke kunnat befordras* till tryckning till följd af de stora omkostnaderna därför och den lilla köpekrets, som var att påräkna för ett arbete af förevarande slag. Allraminst har jag väntat, att jag skulle få en grof anmärkning att jag icke gjort mig »möda» att göra biografierna så fullständiga som möjligt, jag har tvärtom gjort mig all möjlig möda dermed och jag vill äfven påstå att biografierna i allmänhet äro så fullständiga som möjligt. Det har varit förenadt med ofantligt stora svårigheter att först och främst få reda på alla namn och sedan på deras biografiska data och att derjemte få dem *rätt*.

Vidare säger »A. V. P.» att utgifvaren ej försökt att få de i arbetet förekommande *levvande* personernas biografier fullständiga». Det är dock hårdt att få ett sådant vittnesbörd, då *i det närmaste* alla nu levande personerna *sjelfva* (och äfven närmare anhöriga till afidna) *granskat och kompletterat* anteckningarna i hvad de rört dem hvar. Att verkligen för en och

annan student- och examensår icke blifvit antecknad, har utgifvaren icke ansett vara af så stor vigt och för öfrigt icke medhunnit att nedlägga mera arbete derå i anseende till sin tjänst och andra göromål; och då vederbörande sjelfva icke insatt ett sådant årtal, har han sjelf förmodligen ansett det icke behöfligt. Hvad dopnamnen beträffar, är det förmodligen Grefve Sparres namn »Vive», som »A. V. P.» alluderar på; jag kan dock icke fatta att sagda namns uteslutande, som för öfrigt dels finnes och *dels icke* finnes i källor, som jag sett, skulle vara skäl till en grof anmärkning emot arbetet i sin helhet; för öfrigt vet jag icke, att något dopnamn fattas.

Utgifvaren har ingalunda velat tillerkänna sig någon vidsträcktare kunskap i den biografiska literaturen. Jag har ej heller deri funnit uppgifter för födelseort för flera än som antecknats och ej heller medhunnit att ytterligare söka derefter, min tid har icke tillåtit mig sådant, men icke kan jag fatta, att arbetet skall sägas vara af en så underhaltig beskaffenhet, som »A. V. P.» vill framhålla, äfven om födelseorten för en och annan icke blifvit antecknad. Ej heller har författaren velat säga, då det antecknats om hvilken nation en person tillhört såsom student, att det skulle gifva någon »säker föreställning om personens i fråga födelseort», ej heller har jag väntat att nämnda anteckning skulle kunna föranleda klander af arbetet.

Något fel i uppgifterna har »A. V. P.» icke kunnat påvisa eller ens göra en antydning om; och faktiskt finnes icke heller, mig veterligt, något sådant. Om fel förefunnits, hade det varit klandervärdt och boken utan värde, men icke kan det väl vara klandervärdt hvad »A. V. P.» såsom sådant framhållit, allraminst får väl en anmälare göra sig skyldig till en oriktig framställning af arbetet i fråga.

Hvad bokens utstyrsel beträffar, så är den enkel och anspråkslös; utgifvaren har icke sjelf velat tillsätta penningar för bokens utgifning, det kan vara nog med de flera års arbete, som blifvit nedlagdt, och för att ekonomien icke skulle lägga hinder i vägen för arbetets publicerande, har boken icke kunnat påkostas mer än det nödvändigaste, eljest hade arbetet fått blifva *otryckt*. Priset är ingalunda högt, utan tvärtom har varit för lågt, satt så lågt som möjligt för att den som möjligen kunde intressera sig för arbetet och vilja köpa detsamma han äfven skulle kunna göra det; det har ändå varit förenadt med svårighet att få debet och kredit att gå ihop till kostnadernas betalande.

Till sist vill jag endast framhålla, såsom jag uti företalet sagt, att boken endast framträdtt under form af »anteckningar», och att jag redan i företalet anhållit om öfverseende för de möjliga brister, som skulle kunna förefinnas; det är därför synnerligen hårdt och otacksamt att hafva fått ett så allt igenom klandrande och orättvist omdöme, som det mig bestått af »A. V. P.»

Stockholm den 1 Febr. 1900.

A. Anjou.

»*Blekingiska nationen 1697—1900*, biografiska och genealogiska anteckningar jämte historik» af stadsfogden *Carl Sjöström* i Lund är ett arbete, som snart föreligger färdigt till tryckning. Blekingiska nationen har till närvarande stund räknat omkring 2,500 medlemmar. Att den kunnat nå denna höga siffra förklaras så, att alltifrån nationens början, år 1697, och långt in på 1800-talet Kristianstadsboarne i allmänhet tillhört Blekingiska nationen, hvilken sålunda tillförts omkring 1,000 skåningar.

Boken, som ej utlämnas genom bokhandeln, är ämnad att till uppställning och utstyrsel noga ansluta sig till förf:s år 1897 utgifna arbete om Skånska nationen och kommer att befordras till tryckning, såvida tryckningskostnaden någorlunda ersättes. Priset blifver för abonnenter 10 kr. exemplaret.

Smärre biografiska meddelanden.

Drottning Maria Eleonoras porträtt, som afbildats i denna tidskrift efter en oljemålning, synes angifva en ålder, som drottningen icke kunnat innehafva om, såsom i texten under porträttet meddelas, detta målats af nederländaren F. Porbus d. y. Denne dog nemligen i Paris då drottningen knappast hunnit till 23 års ålder. Således saknas ej anledning att antaga, antingen att porträttet icke är drottningens eller att det icke målats af Porbus d. y. Det vore högst intressant att härutinnan få utredning tillvägabragt, enär mycket varierande porträtt af denna drottning förefinnas, så att begreppet om hennes utseende icke kunnat stadgas. Flerstädes i litteraturen prisas hennes skönhet, hvilken ock förvärfvade henne Gustaf Adolfs kärlek. Ännu

vid 36 års ålder beundrades hon för sitt utseende. Fransmannen Charles d'Ogier, som 1634 medföljde franska ambassadören grefve d'Avaux till Sverige, skref i sin på svenska öfversatta dagbok: »Den 3:e maj [1635] uppvaktade ambassadören enkedrottningen . . . . Jag tror aldrig att jag får se så mycken höflighet, blandad med så stor skönhet och majestät, som hos denna drottning». Förut hade d'O. antecknat: »Man kan icke nog beskrifva huru qvick och artig denna drottning är». Motsvarar ifrågavarande porträtt denna beskrifning?

Enligt samma d'Ogiers utsago erhöll d'Avaux af riksmarsken Jakob de la Gardies maka, Ebba Brahe, »enkedrottningens porträtt, hvilket konungen låtit måla 6 månader efter sin förmålning då han ännu var kär i hennes behag». Måne detta porträtt från 1621 finnes bevaradt i Frankrike?

W.

Undertecknad, som 1875 å auction i Bryssel på Beissatska tafvelsamlingen (ditsänd från Aachen), inropade det ifrågavarande på trä målade porträttet af Drottning Maria Eleonora, hvars fototypiska afbildning i Personhistorisk tidskrift ser äldre ut än originalet, förmodar att porträttet är måladt af *Mierevelt*, som dog 1641, med hvars kända fruntimmersporträtt (Drottningen af Böhmen, Prinsessorna af Nassau, m. fl.) det eger omiskännelig likhet i manéret; men som det ej kunnat utrönas, att Drottningen och Mierevelt samtidigt vistats någorstädes, ansåg sig porträttets egare ej kunna frångå den af Kuugl. Belgiska Musei Commissarien i katalogen uttalade åsigt.

C. B—m.

Bemærkninger vedrørende *Trolle-Slægten*.

I.

Under Fjendtlighederne mellem Danmark og Sverrig i Aaret 1507 var der iflg. et Brev af $\frac{5}{9}$, 1507 fra Bisp Ingemar i Wexiö til Rigsforstanderen paatænkt et Indfald i Varend, hvorved Erik Trolles Gaard Berqvara skulde tjene som Støttepunkt; her var, siges der, en dansk Mand nylig bleven ansat som Portvagt, og han skulde, naar den danske Hövidsmand Jakob Trolle og hans Folk kom, forklædte som Bønder, lukke dem ind. Hvorvidt Erik Trolle, der paa den Tid ej opholdt sig paa Gaarden; vidste noget om denne Plan var ej bekendt. Foranlediget ved denne Efterretning skrev Svante Nilsson til »Vælbördogh swen Göstaff oppaa berqvara» (Brev af $\frac{9}{9}$, 1507 i Handl. till Skand. hist.), oplyser ham om Sagen og befaler ham at fængsle og forhøre

Portvagten og iøvrigt »beuise tigh tilbørlige som tw vilth vethe thin herris beste og bestondh». Denne »Göstaff» anser Genealogen Bernhard Schlegel i sin Bog om Berqvara p. 15 for at være identisk med den senere Ærkebisp Gustav Trolle.

Denne Svend Gustav nævnes imidlertid andre Steder, som det ikke synes at Bernhard Schlegel har lagt Mærke til; saaledes i Erik Trolles Brev til Svante Nilsson af ²²/₈ 1505, hvori han beretter, at han sendte Bud til sin Moder, Fru Birgitte, paa Lillö for at indbyde hende til Berqvara; da Budet kom, var Jens Holgersen der »oc grep min swen Göstaff sielff annen oc sende them till Köpenhaffn till kungen» (Styffe: Bidrag till Skand. hist. V). Endelig skriver Bisp Ingemar i Brev til Rigsforstanderen af ²¹/₁₁ 1510 (Styffe: Bidrag till Skand. hist. V) og foreslaar, at Jeppe Kristiernsson faar Lov at beholde noget forlent Gods fremfor Erik Trolles Svend Gustav.

Paafaldende synes det mig at være, at saavel Rigsforstanderen som Bisp Ingemar, hvis her er Tale om Gustav Trolle, kalde ham for Erik Trolles Svend; det laa dog nær at betegne ham som »Sön», og at Erik Trolle selv kalder ham »min swen» synes mig at være Bevis for at der i de anførte Breve ikke er Tale om den senere Ærkebisp men om en Adelsmand i Erik Trolles Tjeneste, som denne synes at have haft særlig Tillid til.

II.

Ærkebisp Gustav Trolles Fader, Erik Trolle, nævnes ofte som en lærd Herre der i sin Ungdom havde studeret ved fremmede Universiteter. Saa vidt mig bekendt ved man kun med Sikkerhed, at han har studeret i Rostock, ved hvis Universitet han blev inmatriculeret i Aaret 1480. Af neden anførte Brev, der er afskrevet efter Originalen i det danske Rigsarkivs personalhistoriske Samling og som næppe tidligere har været offentliggjort, hvorfor det her meddeles i sin Helhed, synes det att fremgaa, at han ogsaa har studeret ved Kölns Universitet.

»Jag Erich Trolle i Egholm wepnare gör witerligit met thette mith nerwarende wpne breff, thet jag haffuer befatat hederlig och welbyrdig man her Benkt Bille riddere och höffwisman pa Hælsinborg och met thenne mith wpne breff gör myndig och mectog till ath tala, uth ath kræffia och wp ath bæra XVI rinske gyllene aff hederlig man Peder Rwth i Wangserup, hwilka peninge jag lænthe hans son Wilhelm Rwth i Colne för X aar forlidne i hans stora nød och trong, som beuislegith ær met hederlig man doctor Hans domprosth i Roskildh teslikis met mester Esger Brock met hves capellan jag sende förnempde Peder Rwth hans sons Wilhelms hand screfft, som lwdhe ath han war mig XVI rinske gyllene rettelige gelskillog; och nær her Benkt Bille haffuer the for^{ne} XVI rinskegyllene aff Peder Rwth eller hans arffwinge wpbwridh, tha lather jag honom och hans arffwinge qwith och frii for mig och myne effterkommande for aall ytermere till tall om for^{ne} XVI rinske gyllene Till tess breffs witsnisbyrd trykker jag

mith insigle pa ryggen aa thette breff. Screffuit i Egholm ffredagen
nest efter dominicam oculi anno dni. m.c.dxciii.

H. J. Hansen.

Frågor och svar.

Frågor.¹⁾

1. Äro porträtt kända af generalmajoren af kavalleriet Erik *Planting-Gyllenboga* till Mälby i Girestads socken och Via i Yttergrans socken i Upland eller af någon af hans hustrur? Han var gift 1. med *Hebbla von Gadow* af meklenburgiska ätten v. *Gadow*; 2. med *Maria Oxe*, hvilken var systerdotter till kavallerigeneralen *Thorsten Stålhandske*, och 3. med *Brita Tott till Skedebo*. Generalmajor *Planting* hörde till *Carl Gustaf Wrangels* vapenbröder och hade varit chef för följande regementen: 1658 *Trondhjemska rytteriregementet*, 1659 *Plantings värfvade rytteriregemente*, 1664 *Upplands rytteriregemente* och 1667 *Adelsfanan i Sverige*. Död 1674 på Mälby och begravven i Girestads kyrka.

G. H. W.

Svar.

1. Svar på frågan nr 22 årg. I häft. IV. *Jacob Vigzuelius*, son till *Kyrkoherden i Litslena Daniel V.* och — — — *Thegner*, brorsdotter till *Landshöfdingen Frih. Olof Thegner*, var länge *Collega* i *Upsala*, innan han — prestvigd 1695 — år 1698 blef komminister i *Långtora*. Han suspenderades följande året för otidigt sängelag med sin företrädares, komminister *Erik Paulander*, enka *Margareta Rosenschöld*, (*E. P.*, som dog 1698 hade 1:a ggn varit gift med *Lisa Alsinia* och haft 5 barn) och dog i *April 1724*, haft sju barn.

Se *Upsala Ärkestifts herdaminne del. II sid. 248.*

---

¹⁾ Af flere skäl har ansetts bäst att frågor och svar i hvarje årgång få sin särskilda numrering.

Svenska Autograf-Sällskapet 1900.

Styrelse:

Bonde, C. C:son, Friherre, Öfverste Kammarjunkare. Ordförande.
Klinckowström, R., Friherre, Öfverste.
Odhner, C. Th., Riksarkivarie.
Wrangel, F. U., Grefve, Kammarherre. Sekreterare.
Rudbeck, Johannes, Friherre, v. Häradshöfding. Skattmästare.

Sedan föregående häfte af Personhistorisk Tidskrift utkom hafva följande personer inträdt såsom ledamöter af Svenska Autografsällskapet:

Ahlfort, Th., Häradshöfding. Upsala.
Carlsson, C. F. E., Kamrer.
Cederström, R., Friherre, Major.
Castro-Feijo, A., Portugisisk chargé
 d'aff.
Dufwa, A. W., Notarie.
Flach, F. F., Registrator.

von Heidenstam, O. G., Kammarherre.
Kantzow, J. G., Friherre, Major. Hjulsta.
Kniberg, K., Kapten.
Leijonhufvud, Knut, Friherre, Löjtnant,
 Hvilsta.
Leijonhufvud, Sigrid, Fröken, Fil. Kand.
Lundstedt, Bernh., Fil. D:r, Amanuens.*

* Ständig ledamot.
